

Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta
KATEDRA PRÁVNÍCH DĚJIN

Roman Staněk:

Manželská překážka příbuzenství
(srovnávací studie z mezikulturní perspektivy)

Vedoucí diplomové práce: JUDr. Petr Bělovský, Dr.

Praha – 2006

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci s názvem *Manželská překážka příbuzenství (srovnávací studie z mezikulturní perspektivy)* vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze 17.4.2006

Roman Staněk

OBSAH

Úvod	4
I. Manželská překážka příbuzenství	6
II. Manželství a příbuzenství	9
A. Příbuzenské systémy	9
B. Manželství	11
III. Kulturní základy překážek příbuzenství	14
A. Zákaz incestu	14
B. Exogamie a endogamie	16
C. Systémy manželské výměny	20
IV. Zakázání příbuzní v psaném právu	24
A. Mimoevropské právní kultury	24
B. Historické základy evropské úpravy překážky příbuzenství	28
C. Překážka příbuzenství v současných právních rádech	34
V. Shrnutí	43
Literatura a prameny	45

Úvod

V této diplomové práci se zabývám překážkou příbuzenství při uzavírání manželství, a to především s ohledem na její rozmanitost v různých společnostech. Cílem práce je jednak poukázat na podstatu a původ tohoto právního institutu, ale hlavně na jeho převládající sociální povahu – a to ve světle antropologických výzkumů kmenových společností a tzv. „primitivních společností“, jednak existenci překážky příbuzenství uvést do souvislosti se vztahem práva a kultury.

Srovnávání vyspělých právních řádů s právními řády tradičních společností Afriky, Asie, Ameriky a Austrálie je z hlediska naší právní kultury nepraktické, neboť jde o systémy pro svou odlišnost v podstatě nesrovnatelné. Avšak je-li tématem práce překážka příbuzenství - institut veskrze daný kulturně, považoval bych opomenutí těchto odlišností za zásadní nedostatek. Proto se značná část práce věnuje vztahu manželství a příbuzenství v neliterárních společnostech.

V prvním oddíle vymezuji předmět této práce – překážku příbuzenství v rámci právních systémů různých společností světa, stanovuji základní pojetí studie, tj. multikulturní přístup k univerzálnímu právnímu institutu, a předestírám základní okruhy otázek spojených s překážkou příbuzenství.

Další oddíl podává stručné uvedení do pojmů, s nimiž téma práce souvisí. Zejména jsem se soustředil na manželství a příbuzenství, k nimž přistupuji nikoliv na základě platných právních norem, ale z pozic kulturní antropologie.

V oddíle Kulturní základy překážek příbuzenství představuji jednak hlavní teorie o původu zákazu incestu, jednak antropologické pojetí manželských pravidel týkajících se příbuzenství. Ačkoliv tato pravidla nejsou normativně vyjádřena podle evropského standardu, mohou být přesto mnohem přesnější nebo propracovanější než úpravy moderních západních zákonodárců.

Následující oddíl se věnuje překážce příbuzenství z hlediska platných právních řádů různých států světa, též s ohledem na historický vývoj psaného práva. Zaznamenal jsem alespoň příkladně některé mimoevropské právní úpravy, jež odrážejí různost kulturních podmínek v zemích, v nichž se aplikují. Dále jsem se soustředil na hlavní evropské úpravy, z nichž jsem vybral především ty, v nichž je překážka příbuzenství stanovena do určité míry atypicky. Přitom jsem zmínil i

nejaktuálnější úpravy překážky příbuzenství uplatňující se v nových formách partnerských soužití.

Diplomovou práci uzavírám krátkým shrnutím podané látky.

Při psaní diplomové práce jsem vycházel hlavně ze základních prací z oboru antropologie týkajících se manželství a příbuzenství i obecných otázek, z odborných statí na toto téma, dále z právníkové literatury zaměřené na rodinné právo a z komentářů k platným právním předpisům. Přihlédl jsem i k článkům a zněním zákonů dostupným na internetových stránkách.

Za cenné podněty a rady děkuji Philippovi Jaspersovi z Fakulty sociálních věd Université Libre de Bruxelles, doc. Michaele Zuklínové z katedry občanského práva PF UK a vedoucímu diplomové práce, JUDr. Petru Bělovskému, Dr.

I. Manželská překážka příbuzenství

Zákaz manželství mezi určitými příbuznými je jedním z nejstarších ustanovení právních řádů všech dob i všech světadílů.¹ Mohlo by se zdát, že ve znění moderních evropských (euroamerických) zákonů jde o ustanovení přirozené a na první pohled jasné, nevyžadující příliš dlouhý komentář či výklad. Pokud však důvěra v přirozenost a důvodnost podobné normy vyústí v otázku, zda právě proto nejde o ustanovení nadbytečné, vyvstanou první pochybnosti. Další nejasnosti se přidají při pohledu na okruh zakázaných příbuzných v jiných právních rádech. Význam manželské překážky příbuzenství pak roste spolu s pochybnostmi o jejím smyslu, které otvírají skryté souvislosti této zdánlivě jednoduché normy.

Manželská překážka příbuzenství je totiž jednou z právních norem, jejichž původ a existence se těsně dotýkají samotných základů lidské společnosti. Především ji můžeme považovat za normu univerzální – vyskytuje se v podstatě ve všech známých lidských společnostech.² S tím souvisí skutečnost, že jde zároveň o normu prastarou a dá se říci vlastní lidskému rodu. Z uvedeného pak vyplývá, že se jedná na prvním místě o kategorii kulturní či sociální a teprve poté o kategorii právní – že tedy její smysl nelze hledat pouze (nebo nejprve) v jejím současném či historickém legálním vymezení, tedy v systému právním; primárně bude nutné ji zkoumat hlavně z hlediska její funkce ve společnosti, a to v kontextu sociálně kulturním. Vymezení okruhu osob, mezi nimiž je zakázán pohlavní styk (a tedy i manželství), umožňuje např. vymezení jednotlivých rolí v rodině.

Právě zde se otvírá široký prostor pro srovnávací analýzu³ – proto je namístě ponechat dočasně stranou moderní právní řády vyspělých zemí a vstoupit na poněkud opomíjenou půdu právních systémů kmenových společností, případně společností lovecko-sběračských, jejichž sociální organizace umožňuje proniknout

---

¹ Srov. Hrušáková, 2005, s. 36: „Existence příbuzenství je tedy tradičně nejstarší a nejobvyklejší překážkou při vzniku platného manželství“.

² Tuto univerzalitu lze odvodit přinejmenším ze dvou jevů, a to z incestního tabu (které je univerzálním znakem lidských společností – viz dále) a rovněž z univerzality instituce manželství (jež v sobě skrytě obsahuje i omezení v podobě překážky příbuzenství).

³ Samozřejmě lze uvažovat také o srovnávací studii vycházející ze současných právních úprav jednotlivých vyspělých (ale i rozvojových) států světa, případně doplněnou poznámkami o historickém vývoji; takové srovnání by se však zřejmě více blížilo statistickému výčtu jednotlivých zakázaných partnerů s uvedením politických a ekonomických důvodů, bez toho aby se dostalo ke skutečnému jádru věci.

k překážce příbuzenství a jejímu původu z přirozenějších pozic, a to především s využitím poznatků kulturní (sociální) antropologie, resp. antropologie práva.

Chceme-li zkoumat původ a společenský význam manželských pravidel týkajících se příbuzenství nebo dokonce najít obecné vysvětlení platné pro různý rozsah těchto norem ve společnostech světa, nepostačí nám zřejmě otázky a odpovědi obsažené v komentářích k psaným zákonům. Klíčem k pochopení překážek příbuzenství budou spíše odpovědi na otázky typu: „proč je, v kmeni Nkundo, zakázáno ženě, aby se provdala (podruhé) za syna bratra otce manžela dcery bratra matky svého prvního manžela“ nebo „proč si muž z kmene Hera nesmí vzít za druhou manželku ženu z rodu manželky manželčina bratra, ačkoliv se může oženit se sestrou své manželky a nebo s ženou z rodu manželky svého strýce z matčiny strany“.⁴

Přestože je manželská překážka příbuzenství v dnešním evropském kulturním prostředí konstruována i vnímána téměř jednoznačně jako *zákaz*, neodpovídá toto pojetí převažující koncepci v měřítku celosvětovém. V mnoha kulturách totiž převládá (či do nedávné doby převládalo) vymezení manželské překážky příbuzenství na základě pozitivně stanovených pravidel pro uzavírání manželství, tj. určení, koho si daný jedinec může (nebo dokonce musí) vzít za manžela. Takový systém můžeme označit za preskriptivní, neboli též systém předepsaných nebo preferenčních sňatků.⁵ Naproti tomu systémy zakázaných partnerů typické pro naše západní společnosti můžeme nazvat komplexními.⁶

S výše uvedeným dělením souvisí další, které je neméně důležité pro vymezení manželské překážky příbuzenství – jde o vztah k zákazu incestu (*incestní tabu*). Přestože obě normy se mohou týkat stejného okruhu osob a vždy bude platit, že incestní tabu je zároveň překážkou manželství, je nutno obojí důrazně odlišit.⁷ Na

---

⁴ Srov. Radcliffe-Brown - Forde, 1970, s. 61.

⁵ Srov. Copans, 2001, s. 52.

⁶ Toto rozlišení vychází z teorie C. Lévi-Strausse, který označuje systémy preferenčních sňatků za *základní (elementární) struktury příbuzenství*, zatímco systémy, v nichž existuje relativní volnost pro výběr partnera řadí ke strukturám *komplexním*; sám však upozorňuje, že mezi oběma systémy nelze vést jasnou dělící čáru a že se vyskytují i smíšené formy (srov. Lévi-Strauss, 1968, s. IX-X). Čistě elementární systémy jsou sice vzácné, ale objevují se i v mnoha současných společnostech a ve zbytkové podobě též v tradičních systémech Číny a Indie. Srov. Keesing - Strathern, 1998, s. 230-231.

⁷ Na rozdíl od manželských překážek příbuzenství, které stanoví, s kým jedinec smí nebo nesmí uzavřít sňatek, incestní tabu zakazuje pohlavní styk mezi určitými (příbuznými) jedinci (srov. Rosman - Rubel, 1995, s. 77).

jedné straně jsou překážky příbuzenství širší, protože v některých společnostech nelze uzavřít manželství ani s některými osobami, na které se nevztahuje zákaz incestu; na druhé straně může být incestní tabu vnímáno jako významnější a širší zákaz z hlediska důsledků porušení. Protože je pak zákaz incestu především v našich západních společnostech vnímán jako jediný (hlavní) důvod pro existenci příbuzenských překážek, je vhodné věnovat mu v souvislosti s tím zvýšenou pozornost.

Manželská překážka příbuzenství je vyjádřením dynamiky příbuzenských vztahů – ty se totiž určují právě skrze manželství (které samo o sobě je svazkem nepříbuzných osob) a takto určené jsou základem sociální struktury.⁸ Chceme-li tedy proniknout k této sociální funkci překážky příbuzenství, je třeba se nejprve zabývat kategorií příbuzenství a manželství a jejich vzájemným vztahem.

---

⁸ Srov. Quale, 1988, s.2. I když v dnešních postmoderních společnostech význam příbuzenských vztahů klesá, rodina - v jakékoliv formě - stále zůstává základní jednotkou společnosti – a to přestože dnes dochází k rychlé obměně jejích členů a častěji než dřív se rozpadá. (Murphy, 1998, s. 86-99).

II. Manželství a příbuzenství

Manželství a příbuzenství jsou sociální instituce – jde o pojmy, které jsou úzce svázány s kulturou, pojmy, jejichž obsah nám pomáhají objasnit sociální vědy – především sociologie a kulturní antropologie. Jestliže se tyto pojmy objevují v právních normách, půjde o druhotné použití – k vymezení jejich obsahu a smyslu v právu by bylo třeba pojednat alespoň stručně o vztahu mezi právem a kulturou.¹ Používání právních definic k vymezení pojmů manželství, příbuzenství či rodina by tedy bylo neefektivní; tyto definice mají vzhledem k existenci těchto sociálních institucí dočasnou a omezenou platnost – jsou užitečné pro potřeby práva, při konkrétní aplikaci právní normy.

Antropologické vymezení manželství a příbuzenství vychází z poznatků získaných srovnáváním různých lidských společností, přičemž jde o tradiční předmět výzkumu. Za nadřazenou kategorii se nejčastěji považuje příbuzenství, které prorůstá strukturou celých společností, zatímco manželství je jedním ze stavebních prvků těchto vztahů.

A. Příbuzenské systémy

Příbuzenství je jedním ze základních principů, podle něhož se jedinci zařazují do sociálních skupin a získávají své sociální role. Příbuzenství sice vychází z biologických skutečností párování a rozmnožování, ale jedná se v podstatě o jev sociální: je to společnost, která tyto vztahy buď uznává nebo ne a která je upravuje svými normami.² Příbuzenstvím se tedy rozumějí sociální vztahy, založené na kulturně uznávaných svazcích mezi určitými jedinci – příbuznými.

V evropské právní kultuře není pojem příbuzenství obvykle vymezen zákonnou definicí; v zákonech jsou nicméně stanovena určitá pravidla pro uplatňování příbuzenských vztahů v právu (např. určení vzdálenosti příbuzenství v

---

¹ Tato látka by však zřejmě daleko přesáhla téma i rozsah této práce. Jak však vyplývá z pojetí této práce, jedním z jejích cílů je rovněž upozornit na další dimenze práva, založené na kulturním srovnávání. Tento etnologický přístup umožňuje vidět právo jako systém těsně spjatý s kulturou (Pospíšil, 1997, s. 5) a omezuje etnocentrickou jednostrannost, která mnohdy může vést k nepochopení cizího, ale i vlastního práva a jeho funkcí ve společnosti.

² Žádný příbuzenský systém nesdružuje do okruhu příbuzných určitého jedince všechny lidi, s nimiž je geneticky spřízněn – není to tedy „společná krev“, co dělá z člověka příbuzného, nýbrž daná společnost, resp. kultura (srov. Murphy, 1998, s. 101).

§ 117 českého občanského zákoníku). Vztahům pokrevním jsou v evropské tradici postaveny naroveň také vztahy založené právem (osvojením), ale již nikoliv jiné typy příbuzenství, známé však například v africkém myšlení – příbuzenství rezidenční, totemické, kosmické.³ Také tyto typy příbuzenství je však nutno brát v úvahu, pokud jde o překážky při uzavírání manželství v jiných právních kulturách.

Základní příbuzenské vztahy můžeme jinak dále rozlišovat na *pokrevní* (vztahy konsangvinity), které se odvozují od vztahů mezi rodiči a dětmi a určují původ jedince, a *nepokrevní* (vztahy afinity), které vznikají mezi osobami spřízněnými na základě sňatku.⁴ Přitom pokrevenství nemusí nutně znamenat též genetické příbuzenství – v některých společnostech není vlastní otec („genitor“) považován za pokrevně příbuzného, ale jen za manžela matky, tj. afinního příbuzného; naopak i v naší společnosti rozeznáváme roli sociálního otce („patera“) v případě nevlastního dítěte.

Pro studium společenských norem odvozených z příbuzenských vztahů je významné dělení na příbuzné *z mužské strany* (patrilinéární) a příbuzné *z ženské strany* (matrilinéární). V naší společnosti se nicméně původní rozdíly mezi těmito příbuznými setřely a obecně se uplatňuje princip bilaterality – rovné uznávání příbuzných z obou stran.⁵ Další dělení rozeznává příbuzné *lineární*, což jsou všichni předkové a potomci v přímé linii, zatímco všichni ostatní (pokrevní) příbuzní představují příbuzné *kolaterální* (v pobočné linii) – u nich má zvláštní význam stupeň blízkosti k danému jedinci: podle toho se rozlišují bližší či vzdálenější

---

³ Srov. Chrétien-Vernicos, Geneviève: „Le LAJP et la parenté“, in: *Quelques jalons d'une anthropologie du droit* (ed. Étienne Le Roy), Laboratoire d'anthropologie juridique de Paris (LAJP), Paris, 1998, s. 7. Také v evropských právních řádech se však nutně uznává povaha příbuzenství jako kategorie nikoliv jen právní – např. biologické příbuzenství nemůže být nijak zrušeno na základě práva (soudním rozhodnutím). Český zákon o rodině se s tím vyrovnává v § 72, podle něhož osvojením sice zanikají práva a povinnosti mezi osvojencem a původní rodinou, nikoliv však příbuzenský vztah. Osvojenec má tedy po dobu osvojení „dvojí příbuzenství“. Srov. Hrušáková, 2005, s. 37.

⁴ Jinými slovy lze mluvit o příbuzenství na základě *filiace*, které vzniká tím, že jedna osoba pochází z druhé, příbuzenství na základě *germanity* (sourozenci) a příbuzenství na základě *aliance* – spříznění manželstvím (Copans, 2001, s. 51-52). V některých společnostech se vyskytuje i příbuzenství založené na jiných skutečnostech – jde například o příbuzenství „po mléce“ (ze společného kojení více dětí) nebo „duchovní příbuzenství“ (kmotrovství – založené křtem dítěte).

⁵ Uvedené dělení souvisí s principy odvozování původu, které jsou základem pro existenci příbuzenských skupin (nejčastěji linií či klanů), jež sdružují příbuzné pocházející ze společného předka. Narozdíl od jiných příbuzenských skupin (rodina, rozšířená rodina) jde o jednotky trvalé – nezávislé na členství daného jedince (srov. Kottak, 1991, s. 212). V bilaterálních příbuzenských systémech se s těmito jednotkami setkáme zřídka: zde lze rozeznat (tak jako v naší kultuře) pouze méně soudržné příbuzenské skupiny, „příbuzenstva“: okruh osob spojených příbuzenskými vztahy s ústřední osobou – Egem, z hlediska práva téměř bezvýznamný.

kategorie příbuzných.

Mezi příbuznými v pobočné linii zauímají významné místo z hlediska manželské překážky bratrance a sestřenice – v mnoha společnostech je právě podle těchto příbuzných vedena hranice mezi osobami, které mohou navzájem uzavírat manželství.⁶ Bratrance a sestřenice se rozlišují nejen podle stupně (v češtině tradičně vyjadřovaném jako „koleno“), ale hlavně podle toho, pocházejí-li ze dvou sourozenců stejného nebo různého pohlaví. Děti dvou bratrů nebo dvou sester jsou si navzájem paralelními bratrance / sestřenicemi, zatímco děti sourozenců opačného pohlaví jsou křížoví bratrance / sestřenice.⁷

Rozlišování různých kategorií příbuzných v jednotlivých příbuzenských systémech se projevuje v rozdílné příbuzenské terminologii – označování příbuzných – jednotlivých společností.⁸ Toto názvosloví tvoří v tradičních kulturách základní systém klasifikace nejen členů daného společenství, ale též společenských vztahů existujících mezi osobami. Protože v právních normách se užívají obvykle pojmy z vlastní kultury, bude znalost příbuzenského systému a jeho terminologie vždy významným předpokladem i pro výklad pravidel pro uzavírání manželství z hlediska příbuzenství.⁹

B. Manželství

Český zákon o rodině (č. 94/1963 Sb.) podává definici manželství hned ve svém prvním ustanovení (§ 1): „Manželství je trvalé společenství muže a ženy založené zákonem stanoveným způsobem. Hlavním účelem manželství je založení rodiny a řádná výchova dětí.“ Z této definice jsou patrné zejména hlavní rysy současného evropského pojetí manželství: jedná se (narozdíl od jiných kulturních oblastí) o vztah pouze mezi dvěma jedinci (a případně státem) a jeho účel je vymezen funkcí biologickou, výchovnou a ekonomickou.¹⁰ Pokud jde o znaky

⁶ Srov. Quale, 1988, s. 15. Tak tomu je např. v evropské tradici římského práva (v dnešní době však již mnohde upravené ve prospěch bližších příbuzných), ale rovněž v Amazonii nebo v Africe.

⁷ Srov. Murphy, 1998, s. 81. Svazek těchto příbuzných je nejrozšířenějším typem preferovaných sňatků.

⁸ Příbuzenské termíny mohou být *adresní* (označující toho, ke kterému se mluví) nebo *referenční* (sloužící k označení toho, o němž se mluví). Srov. Copans, 2001, s. 54.

⁹ Např. u Yanomamů jsou zakázány sňatky s osobou, kterou Ego označuje termínem „sestra“; při pohledu na příbuzenský systém tohoto jihoamerického kmene však zjistíme, že tento termín platí i pro paralelní sestřenici (Rosman – Rubel, 1995, s. 102-104).

¹⁰ I když přejdeme skutečnost (vyplývající ze stáří této normy), že takto vymezený účel manželství nezahrnuje potřebu „společenství“, intimního svazku mezi dvěma lidmi – typickou pro dnešního

(založení) manželství, odkazuje se na zákonnou formu (která obnáší i manželskou překážku příbuzenství) – což jen dokládá omezenou platnost právních definic sociálních institucí.

Avšak vzhledem k tomu, že svazek mezi mužem a ženou, který nazýváme manželství, můžeme nalézt ve všech existujících společnostech, nelze ani obecné rysy evropského manželství používat univerzálně a nepřekvapí nás tedy množství neprávních definic, které se snažily pojmout co možná nejpřesněji obecné znaky, platné pro všechny tyto svazky ve světě. Jednou z nejobecnějších je definice britského *Royal Anthropological Institute* z r. 1951, podle níž je manželství „*takový svazek mezi mužem a ženou, v němž děti narozené z ženy jsou považovány za legitimní potomky obou partnerů*“.¹¹ Ani tato definice však neobstojí při setkání se všemi formami manželství – ve světě se vyskytují nejen sňatky, kde jsou více než dva partneři nebo kdy nejde o partnery opačného pohlaví,¹² ale též sňatky, jejichž funkce nijak nesouvisí s legitimitou dětí nebo jinými obvyklými funkcemi manželství.¹³

Z toho důvodu je možná praktičtější vymezit okruh charakteristických právních vztahů, které mohou být spojeny s existencí svazku, pokládaného za manželství. Podle E. Leache může manželství:

1. založit legální otcovský (mateřský) vztah vůči dětem;
2. dát oběma partnerům monopol na sexuální styk s druhým partnerem;
3. dát partnerům právo na práci druhého;
4. dát partnerům právo na majetek druhého;
5. založit společný majetkový fond k dobru dětí;
6. vytvořit sociálně významný afinitní vztah mezi partnery a jejich příbuzenskými skupinami.¹⁴

---

postmoderního člověka, je toto pojetí manželství úzké ještě z hlediska funkce sociální a vlivu na strukturu a organizaci společnosti – jejichž role ještě ani v Evropě nejsou úplně zanedbatelné.

¹¹ Srov. Kottak, 1991, s. 204.

¹² V tradičních společnostech západní Afriky uzavírají manželství za určitých okolností dvě ženy (z nichž jedna je ovšem v postavení sociálního „otce“) a podobně u Nuerů existuje manželství ženy „s duchem“. V naší západní kultuře se zase v současnosti již mnohde uznávají svazky homosexuálních partnerů.

¹³ Klasickým příkladem je manželství jihoindických Nayarů, které je pouhou formalitou, kdy „manžel“ nemá po obřadu žádné další závazky k ženě a ani k jejím dětem, které jsou ve skutečnosti potomky ženiných pozdějších „milenců“ (srov. Gough, 1959).

¹⁴ Srov. Kottak, 1991, s. 204 – cit. stat': E.R. Leach: „Polyandry, Inheritance and the Definition of Marriage“, in: *Man* 55, 1955, s. 182-186.

Z těchto různých aspektů manželství vyjadřují první a poslední (legitimita, příbuzenství) sociální funkce, zaměřené navenek: směrem ke společnosti. I přes výskyt zvláštních forem manželství ve většině kultur uzavřením manželství (resp. narozením dítěte v manželství) vzniká nová sociální a příbuzenská skupina – rodina (případně se dosavadní rozšiřuje). Na manželství lze pak pohlížet jako na nástroj, pomocí něhož společnost „buduje“ nebo „zakládá“ své jednotky a sociální vztahy mezi nimi, přičemž organizačním principem je daný příbuzenský systém.

Naproti tomu C. Lévi-Strauss označil za základní princip, který ovlivňuje danou společnost, právě systém uzavírání manželství - primární úlohu přisoudil manželství a nikoliv příbuzenským skupinám. Funkce manželství je z tohoto pohledu dána potřebou „aliance“, která je vyjádřením výměny žen.¹⁵ Pravidla pro uzavírání manželství – mezi nimi i překážka příbuzenství – jsou podle této teorie součástí uvedené alianční strategie každé společnosti.

Různorodost vztahů mezi příbuzenstvím a manželstvím se projevuje právě v manželské překážce příbuzenství, která je spojnicí mezi těmito sociálními institucemi.

---

¹⁵ „Tedy je to vždy systém výměny, jenž nalzáme v základech manželských pravidel.“ „Každé manželství je dramatickým setkáním přírody a kultury, setkáním aliance a příbuzenství.“ Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 548, 561.

III. Kulturní základy překážek příbuzenství

Původ manželské překážky příbuzenství v dnešních moderních právních rádech nelze hledat ve vůli současných, ani dávných zákonodárců. Protože se vyskytuje i ve společnostech, jejichž materiální kultura i společenská organizace jsou na zcela jiném stupni vývoje, a protože v těchto společnostech je výrazně patrnější původní funkce manželských pravidel, je zde důvod, aby právě tyto společnosti vydaly svědectví.

A. Zákaz incestu

Normy západních právních systémů i obyčejového práva tradičních společností mají nejméně jedno společné: na světě se nevyskytuje skupina, u níž by nebyl zakázán (z důvodu příbuzenství) žádný typ manželství. Ani v případě klasických výjimek (např. starověký Egypt, Havaj, Peru) nebyly povoleny všechny sňatky mezi blízkými příbuznými, ale vždy jen mezi určitými kategoriemi příbuzných, s vyloučením ostatních. Navíc byla tato pokrevní spojení vždy jen výsadou určité sociální vrstvy.¹

Zákaz incestu jako univerzální pravidlo sice není pojmově totožný s překážkou příbuzenství, tvoří ale vždy její minimální prvek a nutný základ, představující někdy speciální případ této překážky.² V jiném směru je ale incestní tabu širší: týká se zákazu veškerých pohlavních styků – tj. i mimomanželských – mezi vymezenými příbuznými. Mnohými autory je zákaz incestu považován za prvotní normu lidské společnosti vůbec: normu, která znamená předěl mezi tím co je „přírodní“ a co je „kulturní“.³

Doposud se nepodařilo najít spolehlivou odpověď, jak vzniklo tabu incestu.

---

¹ Tyto svazky nebyly ani nutně spojeny se sexuálními vztahy či reprodukcí (muž měl obvykle mnoho jiných sexuálních partnerů), a tak je lze chápat spíše jako pseudo-incestní symbolické reprezentace božského práva vládnout. Srov. Barnard – Spencer, 1998, s. 296.

² Především v současných právních rádech západních společností se zákaz sňatku mezi příbuznými omezuje často v podstatě jen na kategorie příbuzných, jejichž pohlavní styky jsou považovány za incestní.

³ „Neboť zákaz incestu představuje, bez nejmenší dvojznačnosti, dvě nerozlučitelně spojené vlastnosti, jímž jsme přiznali vzájemně protikladné znaky dvou výlučných řádů (tj. přírody a kultury): vytváří pravidlo, ale pravidlo, jež jediné mezi všemi sociálními pravidly má univerzální charakter. Že zákaz incestu vytváří pravidlo, není třeba dokazovat; postačí připomenout, že zákaz manželství mezi blízkými příbuznými se může uplatňovat různě, podle způsobu, jakým každá skupina definuje toho, kým rozumí blízkého příbuzného.“ Cit. Lévi-Strauss, 1966, s. 10.

Mezi prvními teoriemi, jež vysvětlují původ incestního tabu, byly teorie orientované na biologii a přírodní vědy. K nim patří např. *teorie známosti z dětství* E. Westermarcka, podle níž lidé, kteří k sobě mají od dětství velmi blízko, nejsou k sobě sexuálně přitahováni.⁴ Výzkumy však neprokázaly všeobecnou a jednoznačnou platnost této teze.

Podobná byla *teorie instinktivního odporu* založená na předpokladu geneticky zakódovaného strachu z incestu. Jestliže by však skutečně šlo o instinkt, pak by se naskýkala otázka, proč existuje ještě formální „kulturní zákaz“.⁵ Navíc různý rozsah incestního tabu by znamenal, že takový instinkt by musel rozlišovat mezi kulturně danými kategoriemi, což je neslučitelné s pojmem instinktu.

Zřejmě nejznámější (a mnohdy nejhájenější) biologická interpretace zákazu incestu vychází z *teorie degenerace*: spočívá v podstatě na předpokládaném empirickém poznání raných lidí, že incestní vztahy jsou nebezpečné pro přežití rodu. Odhlédneme-li od skutečnosti, že naši předkové sotva měli takové znalosti o plození, jež by jim umožnily činit závěry hodné moderní genetiky, i od toho, že seriózní výzkumy prokázaly, že ne vždy vede míšení uvnitř rodiny k degeneraci (toto nebezpečí je úměrné přítomnosti negativních homozygot), ukázala se tato teorie přesto jako neuspokojivá.⁶ Nevysvětluje totiž zákaz incestu mezi vzdálenějšími, či dokonce afinními příbuznými, ani případy preferenčních sňatků mezi křížovými bratřenci a sestřenicemi. Nedostatečnost biologických teorií naznačuje, že vysvětlení zákazu incestu je nutno hledat jinde.

Podle *psycho-analytické teorie* S. Freuda je incestní tabu reakcí na nevědomé, nepřipustné touhy. Syn je přitahován k matce (stejně jako dcera k otci - Oidipovský a Elekťřin komplex) a výsledkem je žárlivost syna na otce. Aby tyto

---

⁴ Důvodem mělo být to, že osoby známé a příbuzné znají navzájem i své nedostatky, kdežto osoby cizí se jim jeví v lepším světle. Tento názor však nevysvětluje např. zákaz sňatků mezi blízkými příbuznými, kteří spolu nežili. Podobně neobstojí ani teorie, podle níž intimní vztahy mezi příbuznými vylučuje autorita a úcta, jež mají jedni k druhým (mezi rodiči a dětmi). Srov. Matzke, 1934, s. 95-96.

⁵ Podobně totiž nejsou formálně zakázány jiné „činnosti“, spadající do instinktivního chování člověka – např. není zakázáno strkat ruce do ohně apod. Srov. Hérítier, 1994, s. 20.

⁶ Připustíme-li totiž, že na příbuzenství hledíme jako na pokrevní, přestože dvě osoby „právně“ (formálně) příbuzní nejsou (případ sourozenců, kteří jsou ihned po narození od sebe odděleni a vyrůstají každý jinde), a zároveň stejná překážka platí i pro sourozence adoptované, potom pro takový zákaz musí existovat buď alespoň dva různé důvody, nebo musí jedna překážka (sociální nebo biologické příbuzenství) padnout (srov. Twitchell, 1987, s. 3). Nutno však podotknout, že např. v českém právu jsou obě překážky přesně odděleny, přičemž incestní jsou vztahy právě jen biologických (skutečně pokrevních) příbuzných.

pocity nevedly ke konfliktu, musí je člověk zavrhnout a potlačit, a to do oblasti nevědomí. Strach z incestu je pak reakcí nebo obranou proti tomuto zakázanému nevědomému podnětu.⁷

Dosud nejuznávanějším vysvětlením je *kooperační teorie*, podle níž toto tabu vzniklo, aby přinutilo lidi uzavírat sňatky mimo vlastní skupinu. Tabu tak výrazně posiluje kooperaci mezi skupinami a tím jim umožňuje lepší přežití. Tabu prý vzniklo poměrně brzy v evoluci člověka, neboť se ukázalo jako adaptivně výhodné. Sňatkem s někým, kdo už je členem skupiny, by se nic nezískalo, pouze by to vedlo k její izolaci, která by ji časem odsoudila k zániku. Naproti tomu vytvoření aliance s jinou skupinou prostřednictvím sňatku bylo pro obě skupiny výhodné, protože zvyšovalo jejich šance na přežití v konkurenci s jinými skupinami.⁸ Tabu tak vlastně upevňovalo vztahy v rámci komunity a umožňovalo předcházet možným konfliktům.

Ani jedna z uvedených teorií nepodává vyčerpávající vysvětlení o původu tabu incestu. Zdá se, že nejuspokojivější je zřejmě kombinace shora uvedených názorů. Nakonec pro tuto práci je mnohem důležitější, jak se zákaz incestních vztahů promítal do právní úpravy manželské překážky příbuzenství. Příbuzenská překážka založená na zákazu incestu byla v dějinách výrazně ovlivněna filozofickými úvahami o incestu a z toho důvodu se rozvinula do forem, které ji z funkčního pohledu poněkud posouvaly z oblasti sociálně-právní do oblastí morálky.⁹ Tato skutečnost se týká především společností se psaným právem, resp. společností vycházejících ze židokřesťanské nebo antické tradice a je patrná i z nedávného vývoje moderních evropských právních řádů, jak uvidíme dále.

B. Exogamie a endogamie

Jestliže zákaz incestních vztahů svou univerzalitou vychází z přírody, jde

---

⁷ Freud své závěry vysvětloval údajnou prehistorickou událostí, při níž synové zabili svého otce, jenž dosud despoticky vládl celé tlupě, včetně práva na všechny ženy. Muži se však poté nedohodli na rozdělení žen, což ohrozilo jejich soudržnost – proto se zřekli nepoctivé touhy po ženách – svých sestřích a matkách – a přijali zákaz pohlavních styků mezi lidmi pocházejícími z jednoho otce (předka). Srov. Murphy, 1998, s. 79.

⁸ Srov. Héritier, 1994, s. 22.

⁹ Zde je vhodné podotknout, že i k filozofickým úvahám o smyslu určité společenské instituce je nutno přihlížet – různé členové dané společnosti mohou mít různou představu o fungování takové instituce a přitom každý tento pohled je pravdivým vysvětlením, proč a k čemu daná instituce je. Srov. Rivière, 1971, s. 58-59.

nicméně o normu, kulturně dané pravidlo lišící se od jedné společnosti ke druhé svým rozsahem i formou. V západních společnostech obsahují zákoníky stručná ustanovení o omezeném okruhu zakázaných příbuzných, zatímco obyčejové právo některých severoamerických kmenů vylučovalo z okruhu možných partnerů i osoby, které byly daleko za hranicí pokrevního příbuzenství.¹⁰

Zákaz incestu se tedy neuplatňuje vždy podle skutečného příbuzenství, nýbrž se týká osob, které se vzájemně označují určitými příbuzenskými termíny. Příbuzenský systém je pak rozhodujícím faktorem ovlivňujícím typy zakázaných a povolených manželství – stejné pravidlo, jež asimiluje určité bratrance / sestřenice do skupiny sourozenců, vytváří z druhé skupiny bratranců / sestřenic potencionální partnery.

Normativní zákaz incestu v sobě jako každá jiná norma nutně obsahuje svůj protipól – tímto pozitivním protějškem je obecně okruh osob, s nimiž je manželství dovoleno. Tyto pozitivní „předpisy“ však mohou nabývat různou podobu. Pravidla pro uzavírání manželství nejsou vždy stanovena tak, že pouze zakazují určitý okruh příbuzných; mohou též stanovit okruh příbuzných, v jehož rámci má být manželství uzavřeno, a to pod hrozbou vyvolání podobné sankce, jakou by vyvolalo porušení samotného zákazu incestu.¹¹

Pro stanovení okruhu možných partnerů se rozlišují dva případy: endogamie, tj. povinnost uzavřít manželství v rámci určité objektivně stanovené (vlastní) skupiny, a exogamie, která obecně znamená hledat si partnera mimo vlastní skupinu. Typem exogamického svazku je preferované (předepsané) manželství, pravidlo, které přikazuje vybrat si za partnera jedince, který je vůči Egu v určitém příbuzenském vztahu,¹² ovšem tento vztah jej řadí do jiné příbuzenské skupiny než Ego. Jak endogamie, tak exogamie mohou být pro společnost sociálně významné – záleží vždy na úhlu pohledu a na důrazech kladených danou společností.

Dobrym důvodem pro endogamii je skutečnost, že žena, která se stane

---

¹⁰ Některé moderní společnosti nepovažují za pravděpodobné svazky mezi osobami v druhém stupni přímé linie (vnučka – děd), a tak tyto svazky ani výslovně nezakazují; naproti tomu pro Australce jsou podobné svazky reálné a možné, zatímco zvláštní zákaz platí pro manželství osob mnohem více příbuzensky vzdálených. Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 34.

¹¹ Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 52-53.

¹² Ani ve společnostech, v nichž byly popisovány předepsané sňatky s bratrem / sestřenicí, není pravidlo vyjádřeno tímto termínem, nýbrž jiným opisným pravidlem, které může znamenat prostě „manželství s afinním příbuzným“ (ovšem reálná skupina, které se to týká, je v příbuzenské terminologii skupinou bratraců). Srov. Goody, 1971, s. 200.

novým členem mužovy domácnosti, je všem ostatním známa a má s nimi více společného. Tím se také posiluje solidarita a loajalita i majetková integrita dané jednotky (např. v případě věna se majetek rodu jen přerozdělí). Pokud by došlo ve spojitosti s takovým manželstvím ke sporu, zůstane „uvnitř rodiny“ a rod jej vyřeší ve svém zájmu.¹³

Naopak exogamní manželství jsou více zaměřena navenek – posilují integritu skupiny vnějšími kontakty s jinými skupinami a věno znamená nově získaný majetek. Nově příchozí žena je cizí, a je tedy více závislá na manželovi a jeho příbuzných – což ji nutí k přizpůsobení. Nejen z těchto důvodů je exogamie rozšířenějším a výhodnějším manželským pravidlem.

Pokud jde o endogamii, rozeznáváme dále dva odlišné typy – první je pouhým převráceným aspektem pravidla exogamie, jeho funkčním prvkem; druhý – pravá endogamie – existuje vždy vedle pravidla exogamie a do jisté míry nezávisle na něm. Z tohoto naposled uvedeného hlediska jsou všechny společnosti zároveň exogamní i endogamní: Australci jsou exogamní v rámci klanů, ale endogamní pokud jde o kmen; stejně i např. moderní společnost americká donedávna dodržovala exogamii z hlediska rodiny, ale přísnou endogamii rasovou. Tato pravá endogamie se vyskytuje jako odmítnutí manželství mimo okruh vlastní kultury, mimo uznávané „společenství“ lidí.¹⁴

Naopak endogamie jako funkce exogamie představuje protipól negativního pravidla – v systémech manželství křížových bratranců / sestřenic se skupina možných partnerů nikdy neoznačuje jako endogamní. Křížoví bratrance / sestřenice jsou spíše první příbuzné osoby, mezi nimiž je manželství možné, než příbuzní, kteří se mezi sebou musí brát. Tento typ endogamie je tedy jakýmsi doplňujícím prvkem exogamie.¹⁵

Pravidlo exogamie se ve většině společností mísí se zákazem incestu – zakazuje jedinci vzít si nejbližší příbuzné. V některých společnostech také oba

---

¹³ Srov. Quale, 1988, s. 165. Tento model manželství je charakteristický pro muslimský svět – ale ani zde nemusejí všechny tyto výhody převažovat. Např. manželství africká přejala mnoho prvků z tradičních zvykových práv.

¹⁴ Některé primitivní společnosti do vlastního společenství zařazovaly i subjekty, které se dle našeho vnímání nacházejí zcela jinde – na Dobu byli první bílí lidé považováni za úplně jiný druh a pro původní obyvatele byli jednoznačně vzdálenější společenskou kategorií než yamy. Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 54.

¹⁵ Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 59.

pojmy terminologicky splývají.¹⁶ Příbuzenská skupina pro výběr partnera však může být podle různého vymezení příbuzných osob v každé společnosti různě velká a může zahrnovat jak osoby relativně vzdálené, tak osoby relativně blízké k Egu.

Smyslem pravidla exogamie ve spojení s incestním tabu je vytváření vztahů mezi různými skupinami, napomáhání genetickému míšení a uchování rolí rodinných příslušníků, čímž se předchází konfliktu uvnitř skupiny. Exogamie tak představuje úsilí o sociální soudržnost a solidaritu a vytváří systém pravidel pro výměnu mezi jednotlivými skupinami.¹⁷ Tuto funkci exogamie potvrzují i výpovědi informátorů ze společností, v nichž je toto pravidlo základem příbuzenského systému – klasickým příkladem je udivená odpověď, zaznamenaná M. Meadovou, na otázku pátrající po důsledcích incestu:¹⁸

„Co se stane, kdyby si někdo vzal svoji sestru?“

„Cože, ty by sis chtěl vzít svoji sestru? A není ti náhodou něco? Copak nechceš mít švagra? To nevíš, že když se oženíš se sestrou někoho jiného a jiný muž si zase vezme tvou sestru, budeš mít nejméně dva švagry, kdežto když se oženíš se sestrou, nebudeš mít nikoho? A s kým bys pak lovil, obdělával zahradu, koho bys navštěvoval?“

V tomto domorodém vyjádření lze spatřovat základ pro vysvětlení existence pravidla exogamie, podle něhož je odůvodněna především potřebou vytvářet aliance. Z tohoto hlediska je exogamie a zákaz incestu nutným důsledkem všeobecné povinnosti směny a reciprocity v každé lidské společnosti. – přičemž směnou se na této úrovni rozumí výměna žen jako forma komunikace mezi sociálními skupinami.

Na základě výše uvedené rozmanitosti zákazů manželství s určitými osobami v určitém příbuzenském vztahu k danému jedinci se rozlišují příbuzenské (manželské) systémy elementární a komplexní, mezi nimiž však lze nalézt přechodné typy tvořící pozvolný přechod od jednoho extrému k druhému.

Elementární systémy jsou takové systémy, v nichž je možné přímo rozlišit okruh příbuzných a okruh cizích (nepříbuzných), jinak řečeno takové systémy, které

---

¹⁶ Domorodci z Trobriandských ostrovů používají termín *suvasova* nejen pro incestní tabu, ale též pro zákaz manželství s ženou z příbuzenské skupiny *dala*, což znamená „sestry“. Srov. Rosman – Rubel, 1995, s. 77.

¹⁷ Manželské spojení mezi osobami dosud cizími vytváří určité spojení i mezi příbuznými obou partnerů. Srov. Matzke, 1934, s. 96-97.

¹⁸ Cit. Lévi-Strauss, 1967, s. 555-556. Otázky na případné porušení zákazů sňatků s příbuznými informátoři z kmene Arapeš nejprve vůbec nechápali – z jejich odpovědí vyplynulo, že tyto „zákazy“ nepojímali negativně, ale znamenaly prostě pozitivní závazek. Teprve po náležitém vysvětlení se pokoušeli představit si situaci, na kterou byli tázáni.

předepisují sňatky s určitým typem příbuzných.¹⁹ V těchto systémech jsou v podstatě všichni členové skupiny považováni za příbuzné, nicméně každý z nich patří buď do skupiny možných partnerů, nebo do skupiny partnerů zakázaných. Pro takové společnosti je typická manželská výměna a preferenční sňatky.

Komplexní systémy se naproti tomu omezují pouze na určení okruhu příbuzných, v němž stanoví zakázané partnery, přičemž způsob výběru možného partnera neupravují žádnými právními prostředky. To je případ západních právních systémů, v nichž manželství lze teoreticky uzavřít s kýmkoliv, kdo je mimo zakázaný vztah příbuzenství.²⁰

C. Systémy manželské výměny

Základní charakter manželství jako formy výměny lze nejlépe rozeznat v případě dualistické organizace – tj. systému, v němž členové společenství jsou rozděleni na dvě části (*moiety* - poloviny). Tyto poloviny jsou nejčastěji exogamní, takže každý muž z jedné poloviny si vždy hledá manželku v polovině druhé. Protože však rozdělení na takové dvě části není v první řadě spojeno s manželskými pravidly, tato pravidla se utvářejí na základě jiných uskupení. Těmito skupinami mohou být jednak další rozdvojené jednotky, jednak klany nebo linie, jednak zvláštní „manželské třídy“.²¹

V případě dualistické organizace společnosti existuje tedy povinná manželská výměna mezi dvěma polovinami. Vzniká tedy situace, že nezávisle na způsobu odvozování původu jsou děti otcova bratra a matčiny sestry příslušníky stejné poloviny daného společenství, zatímco křížoví bratrance / sestřenicové náleží do poloviny druhé. Jde-li tedy o společnost exogamní, jsou tito posledně zmínění nejbližšími kolaterály, mezi nimiž je manželství možné.²² Ve skutečnosti však v mnoha společnostech světa je svazek mezi křížovými bratrance / sestřenicemi nejen možný, ale dokonce preferovaný.

¹⁹ Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. IX.

²⁰ Výběr partnera však přesto v minulosti byl (a do jisté míry zůstává) výrazně omezen především socioekonomickými faktory, následkem čehož je fakticky homogamie v rámci určité, relativně přesně vymezené skupiny. Srov. Rouland, 1995, s. 106.

²¹ Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 80.

²² Srov. Dumont, 1988, s. 96. Tento znak se odráží i v termínech, jimiž jsou tito příbuzní označováni. Pro křížové bratrance se užívá výraz, znamenající současně „manžel“, zatímco paralelní bratrance se označují jako „bratři“ (Lévi-Strauss, 1967, s. 114).

Tyto předeepsané sňatky se ve společnostech, v nichž se vyskytují, zdají být jedinou možností, jak udržet integritu sociálních skupin pokračováním jednou vytvořené aliance. Pojítkem je zde především osoba švagra (manžela sestry Ega) – je považován za afinního příbuzného, ale jeho děti jsou již s dětmi Ega ve vztahu pokrevních příbuzných – zároveň jsou však nadále děti afinního, a tedy nejbližší afinní příbuzní.²³

Manželství křížových bratranců / sestřenic se nicméně vyskytují i ve společnostech, které nemají dualistickou organizaci, a jejich rozmanité typy odpovídají různým typům manželské výměny – podle toho, jsou-li partneři příbuzní bilaterálně, patrilaterálně nebo matrilaterálně.

Výměna *omezená* (též *přímá*, neboli *symetrická*) existuje v takových společnostech, které rozdělují skupinu na párové výměnné jednotky, mezi nimiž je reciproční vztah. V tomto případě si tedy (obecně řečeno) dva muži navzájem vymění své sestry a ženy narozené v jedné skupině se tedy stávají manželkami mužů druhé skupiny.²⁴

Klasickým příkladem tohoto typu manželství je australský kmen Kariera. Jeho lokální skupiny existují ve dvou kategoriích, které lze označit za patrilinéární exogamní poloviny. Ve skutečnosti se však každá lokální skupina dělí na dvě části, takže v celém kmeni můžeme rozeznat celkem čtyři sekce, nazvané Banaka, Burung, Karimera a Palyeri. Manželství jsou uzavírána jen mezi Banaka a Burung, resp. Karimera a Palyeri. Příslušnost k těmto manželským třídám se střídá ob generaci, takže jestliže muž je Banaka, jeho otec a jeho děti jsou Palyeri, je-li otec Burung, děti náleží do sekce Karimera.²⁵

Pokud si tento systém znázorníme na schématu, zjistíme, že se dá shrnout do jednoduchého pravidla, podle něhož si muži Banaka a Palyeri vyměňují ženy s muži Burung a Karimera. Nutným výsledkem a zároveň příčinou je skutečnost, že muž se může oženit jen s ženou, která je dcerou bratra jeho matky a pravidelně též dcerou sestry jeho otce – tedy bilaterální křížovou sestřenicí.²⁶

Složitějším případem přímé výměny je systém (rovněž australského kmene)

---

²³ Jsou tak nejnáze dosažitelní a nejbezpečnější partneři pro další svazek. Srov. Goody, 1971, s. 184.

²⁴ Srov. Dumont, 1988, s. 100.

²⁵ Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 182-183.

²⁶ Buď skutečná nebo alespoň podle klasifikace. Srov. Murphy, 1998, s. 119-121.

Aranda. Také ten se dělí nejprve na dvě patrilineární poloviny, jež nejsou příslušníky kmene nijak pojmenovány (rozlišují se jen jako „my“ a „oni“). Jestliže však tyto poloviny zkombinujeme se čtyřmi skupinami, dostaneme celkem osm pojmenovaných sekcí,²⁷ jež si mezi sebou vyměňují ženy podobně jako u systému Kariera. Zatímco však u systému čtyř sekcí si muž bere ženu ze stejné skupiny jako jeho otec (pouze z jiné její poloviny), u systému Aranda si syn bere ženu i z jiné skupiny než jeho otec.²⁸

Výměna *generalizovaná* (či *nepřímá, asymetrická*) se od omezené odlišuje tím, že probíhá mezi alespoň třemi lokálními (nebo příbuzenskými) skupinami a není reciproční. Vyskytuje se obvykle ve společnostech, které odvozují původ na základě patrilinearity a jsou tedy rozděleny na více patrilineí (rodů), někdy hierarchizovaných.²⁹ Každá taková skupina pak své partnery hledá v jedné dané skupině a sama své ženy provdává do druhé dané skupiny, takže schématicky tato výměna vytváří uzavřený kruh.³⁰ Výsledkem tohoto systému je skutečnost, že nejbližší příbuzná, kterou si muž může vzít za manželku, je jeho matrilaterální křížová sestřenice – tedy dcera jeho strýce po matce. Všechny ostatní sestřenice totiž nemohou patřit do skupiny, z níž si mužova vlastní skupina vždy vybírá své manželky (a z níž tedy pochází jeho matka).³¹

K tomu, aby tento systém manželské výměny fungoval, nestačí však pouze pravidlo přednostního sňatku s matrilaterální křížovou sestřenicí. Je-li totiž zúčastněných skupin více, zvyšuje se riziko, že kruh zůstane otevřený a některá skupina nedostane na oplátku za své vydané ženy manželky od jiné skupiny.³²

---

²⁷ Označíme-li pro zjednodušení čtyři skupiny písmenem abecedy (A,B,C a D) a dvě poloviny čísla 1 a 2, můžeme říci, že pokud si muž A1 vezme ženu B1, pak jejich syn je D2 a vezme si ženu C2. Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 189-191.

²⁸ Tento systém pak odpovídá pravidlu, podle něhož si muž bere 2. křížovou sestřenicí – tedy dceru dcery bratra matčiny matky. Srov. Keesing – Strathern, 1998, s. 231.

²⁹ Nejčastěji se vyskytuje např. v jihovýchodní Asii. Srov. Keesing – Strathern, 1998, s. 232.

³⁰ Například v kačinské vesnici Matau (Barma) rodina Latsin provdává své dcery pouze rodině Chyamma, která zase provdává své ženy rodině Kawlu – a tato opět své ženy dává rodině Latsin. Kačínové nazývají rodinu, která dává ženy, *mayu* („dárci žen“), zatímco rodinu, za jejíž muže své dcery provdávají, *damu* („dárci manželů“). Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 280-281.

³¹ Na ostrově Nias v západní Indonésii jsou také všechny tyto sestřenice striktně zakázány; muži si přednostně berou matrilaterální křížovou sestřenicí – buď skutečnou, nebo na základě klasifikace (tedy ženu, která je tak označena: to je např. druhá sestřenice, která je dcerou patrilaterálního paralelního bratra matky Ega – tento bratranec je totiž považován za potencionálního bratra matky Ega). Srov. Scardueli, Pietro: „Le Système des échanges matrimoniaux à Nias“, in: *L'Homme* 25, č. 94, 1985, s. 97-116.

³² Tato nepřímá reciprocita, plná potencionálního nepřátelství, je zajišťována buď různými ekonomickými

Některé společnosti mají pravidlo přednostního sňatku přesně opačné než výše uvedené. Muži je zakázáno vzít si svou matrilaterální křížovou sestřenicí, ale přednostně se má oženit s dcerou otcovy sestry. Jde vlastně o výměnu sester zpožděnou o jednu generaci – z toho důvodu musí probíhat mezi nejméně třemi skupinami, přičemž v první generaci skupina A dává ženy skupině B a ta skupině C, aby v další generaci byly ženy darovány opačným směrem.³³

Tato preferenční manželství s patrilaterální křížovou sestřenicí se vyskytují zřídka; v takovém systému totiž téměř neexistuje možnost integrace jednotlivých skupin a vzájemné alianční vztahy zůstávají stále křehké.³⁴

Závěrem nutno podotknout, že ačkoliv se jedná o pravidla manželství předepisující nebo upřednostňující určitého partnera, jde vždy o ideál, který není ve všech případech naplněn – záleží vždy na definici a pravděpodobnosti výskytu takto určeného partnera.³⁵

Na rozdíl od systémů manželské výměny (sňatků s křížovou sestřenicí) některé společnosti upřednostňují sňatky s paralelními bratřenci / sestřenicemi – jde především o systémy založené na patrilineárních skupinách původu (např. ve společnostech ovlivněných arabskou kulturou). Tyto svazky pak často znamenají vlastně endogamní manželství.³⁶ Svou povahou však patří spíše již do systémů přechodných nebo komplexních.

---

převody mezi skupinami (platba za nevěstu) nebo zvláštními společenskými pravidly (vyhýbání se). Srov. Murphy, 1998, s. 121.

³³ Muž si tedy vždy hledá ženu ve stejné skupině jako jeho děd. Tento systém je typický pro společnosti s matrilineárním původem – např. na Trobriandských ostrovech. Srov. Rosman – Rubel, 1995, s. 99-100.

³⁴ Oproti jiným formám manželství křížových bratřenců / sestřenic, které posilují vazby mezi skupinami, se manželství s patrilaterální křížovou sestřenicí liší stejně, jako se liší ekonomika založená na směně za hotové od ekonomiky účtující po kvartálech. Srov. Lévi-Strauss, 1967, s. 517.

³⁵ Někteří autoři pak na základě toho rozlišují společnosti, které předepisují sňatky s určitou kategorií, a ty, které určitá manželství pouze preferují. Srov. Dumont, 1988, s. 127-130.

³⁶ Arabové svá pravidla vysvětlují hlavně tím, že tento druh manželství nejlépe uchová dědictví patrilineárních předků a zabrání fragmentaci skupiny. Srov. Kottak, 1991, s. 227.

IV. Zakázání příbuzní v psaném právu

A. Mimoevropské právní kultury

Vzhledem k tomu, že pojetí manželství i příbuzenství se v různých společnostech může lišit, také v psaném právu se tyto kulturní odlišnosti projevují v rozdílném vymezení překážek příbuzenství ve srovnání s pojetím evropským. S rozmanitými prameny práva a mnohostí kulturních zdrojů se mimoevropské země vypořádávají různě. Některé přejímají evropské modely s nepatrnými odchylkami, jiné do nich vtělují prvky tradičních domorodých práv.¹

Africké systémy a „arabské manželství“

Typickým případem jsou africké země, jejichž novodobé státní právo se musí vyrovnat s prvky obyčejového práva předkoloniálního, náboženského a koloniálního práva.² Mnohé africké státy uznávají za pramen práva také různorodá tradiční práva – avšak často jen za podmínky, že nebyla nahrazena zákony a pokud neobsahují nic, co by bylo v rozporu s ústavou, zákony, právními předpisy a veřejným pořádkem. To se týká zvláště soukromoprávní oblasti, do níž patří i manželské právo.³

Systémy manželství a příbuzenství tradičních afrických společenství vycházejí z podobných základů, jaké jsme popsali v předcházejícím oddíle.⁴ Pro africké manželství je charakteristické, že jde nejen o právní vztah mezi manžely, ale o rozšířený sociální vztah mezi oběma jejich rodinami. Pojetí příbuzenství je především sociální a náboženské. Manželství je především zakázáno mezi osobami stejného původu po matce, neboť původní africké společnosti byly většinou matrilineární.⁵

---

¹ Příkladem těch prvních může být Čína a Japonsko, v nichž až do 19. století bylo manželství soukromou záležitostí, která nebyla upravena žádnými státními ani náboženskými předpisy; poté tyto země přejaly zákonodárství podle evropských předloh (např. Japonský občanský zákoník z roku 1898 dle zákoníku švýcarského). Srov. Hungr – Kalvodová, 2002, s. 110. V čínském zákoně o rodině tak platí standardní zákaz sňatků pokrevních příbuzných do třetího stupně (srov. www.chinalaw.gov.cn).

² Je zde tedy široký prostor pro právní pluralismus, který vychází ze skutečnosti, že mnohosti sociálních skupin odpovídají různé systémy pravidel, jež se aplikují podle role dané osoby v dané situaci (např. jedná-li jako člen určité sociální skupiny). Srov. Rouland, 1995, s. 39.

³ Uznání tradičního práva se však vztahuje jen na vztahy mezi členy tradičních společenství – pokud by vznikl konflikt mezi dvěma právy, západní (tedy státní) právo se použije přednostně. Také veřejnoprávní oblasti práva jsou ovládána oficiálními předpisy. Srov. Reyntjens, 2003, s. 40-43.

⁴ Znalost těchto systémů je významná pro porozumění všem aspektům sociálního života v Africe – jejich struktury zasahují i do oblasti politické a ekonomické. Srov. Radcliffe-Brown - Forde, 1970, s. 1.

⁵ Pravidlo obvykle zní, že si nelze vzít ženu, jež má postavení matky. V otcovské linii naopak

Velký vliv na současné africké manželské právo mělo pojetí manželství v právu a myšlení islámském. Korán stanovil překážku manželství spočívající v příbuzenství v sůře 4 nazvané „Ženy“ takto :⁶

- 26/22 A neberte si za manželky ženy, jež byly provdány za vaše otce, leda že se to stalo už v minulosti. A věru je to hanebnost zavrženíhodná a způsob hnusný.
- 27/23 A jsou vám zakázány jako manželky vaše matky, vaše dcery, vaše sestry, vaše tety z otcovy i matčiny strany, vaše neteře z bratrovy a sestřiny strany, vaše kojné a vaše soukojenky a matky vašich žen a vaše nevlastní dcery, jež jsou ve vaší péči a jež se narodily z žen, k nimž jste již vešli – však jestliže jste k nim nevešli, není to pro vás hříchem – a manželky vašich synů, narozených z vašeho ledví, a dále dvě sestry současně, leda že se to stalo již v minulosti. A Bůh je věru odpouštějící, slitovný.

Jak vyplývá z textu, vztah s těmito ženami by znamenal krvesmilství a hřích.

Podle islámského práva jsou tedy všechny čtyři sestřenice (dcera matčiny sestry, matčina bratra, otcovy sestry a otcova bratra) povolenými manželkami, ale jen za podmínky, že jejich bratranec (který si některou z nich chce vzít) nebyl odkojen stejným mlékem jako jeho vyvolená. Např. Zaghawové však mají (jako i jiné africké společnosti, které islám převzaly) pravidla pro uzavření manželství přísnější – vnímají totiž „příbuzenství po mléce“ mezi dvěma sestrami jako silnější. Z toho důvodu je u nich zakázáno manželství mezi Egem a jeho paralelní sestřenicí z matčiny strany. Následkem toho je skutečnost, že patrilaterální paralelní sestřenice se podle některých pojetí islámu stává nejžádanější partnerkou.

Pro mnoho afrických právních kultur je tato forma spojení mezi nejbližšími pokrevními příbuznými, nazývaného „arabské manželství“, charakteristická.⁷ Tento typ endogamního manželství je však původu ještě předislámského – charakteristický pro nomádské společnosti.⁸

Vlivem původní exogamie na úrovni klanů mohou někde platit i některá omezení ohledně patrilaterální paralelní sestřenice. Tak např. Kobé zakazují dva

---

příbuzenství nehraje roli – mezi takovými příbuznými sňatky uzavírat lze. Křížoví bratřenci navíc vůbec za příbuzné považováni nejsou – jejich vztahy ani neznamenají incest. Srov. Kaňji – Camara, 2000, s. 46.

⁶ Cit. *Korán* v překladu I. Hrbka (Hrbek, Ivan: *Korán*, Academia, Praha, 2000, s. 524).

⁷ Do této kategorie lze řadit i manželský systém ve starověkých Aténách, kde byly zakázány sňatky mezi předky a potomky a dále pouze mezi sourozenci ze stejné matky, přičemž ostatní blízcí příbuzní nejen že nebyli partnery zakázanými, ale patrilaterální příbuzní byli do jisté míry upřednostňováni. Srov. Barry, Laurent S.: „L'union endogame en Afrique et à Madagascar“, in: *L'Homme* 154-155, 2000, s. 82.

⁸ Srov. Chelhod, Joseph: „Le mariage avec la cousine parallèle dans le système arabe“, in: *L'Homme* 3-4, 1965, s. 115.

následné sňatky s takovou sestřenicí, jakož i manželství se dvěma sestrami. Navíc je manželství mezi dětmi dvou bratrů povoleno výlučně jen v případě, že se jedná o bratry polorodé – zatímco muž a žena, kteří mají společnou babičku, se vzít nemohou.⁹

Tradiční malgašské (madagaskarské) zákonodárství zakazovalo manželství mezi velmi blízkými příbuznými (v přímé linii a dále mezi plnorodými sourozenci, vztahy strýc-neteř, teta-synovec). Avšak ohledně dalších příbuzných byly překážky stanoveny asymetricky: naprostý zákaz platil mezi sourozenci polorodými z téže matky, stejně jako mezi paralelními bratrancem a sestřenicí z matčiny strany.¹⁰

Také právní úprava manželství v novodobých právních řádech muslimských zemí vychází samozřejmě z tradičního islámského práva a z učení Koránu. Tak např. alžírská kodifikace rodinného práva z roku 1984 (*Le code de la famille*) klasifikuje v čl. 24 absolutní překážky příbuzenství do tří skupin podle typu příbuzenského vztahu: rozlišuje příbuzné na základě pokrevnosti (*al-qarâba*), afinity (*al-musâhara*) a příbuzenství po mléce (*al-ridâ*’).

Následující články uvádějí seznam žen, které si muž nemůže vzít za manželku (celé islámské manželské právo je vyjadřováno z pohledu muže) – čl. 25 jmenuje pokrevní příbuzné: matky, dcery, sestry, tety z otcovy i matčiny strany, dcery bratra nebo sestry. Z afinních příbuzných jsou od okamžiku uzavření manželství zakázáni předci manželky, od okamžiku konzumace manželství všichni potomci manželky; bez časového omezení jsou zakázány ovdovělé nebo rozvedené ženy vlastních předků i potomků (čl. 26).

Příbuzenství po mléce se uplatňuje stejně, jako by šlo pokrevní příbuzné: žena, která dítě kojila má postavení matky, její manžel postavení otce a jejich děti, stejně jako jiné děti odkojené stejnou ženou, jsou pro kojence sourozenci (čl. 28).¹¹

Kromě výše uvedených absolutních překážek zná islámské právo ještě dočasnou překážku příbuzenství, vyplývající z možnosti polygynického manželství: je zakázáno mít za manželku zároveň dvě sestry nebo ženu a její tetu z otcovy nebo

⁹ Srov. Barry, 2000, s. 82.

¹⁰ Srov. „Merinský zákoník“ (Barry, 2000, s. 91). Uvedenému systému odpovídají i příbuzenské termíny – rozlišují se pouze dvě kategorie sourozenců, a to „plnorodí“ a „polorodí po matce“. Polorodí sourozenci po otci vůbec nejsou označováni za sourozence – nejsou považováni za příbuzné.

¹¹ Překážka příbuzenství po mléce není závislá na délce společného kojení – uplatní se však, jen pokud kojení probíhalo v prvních dvou letech života dítěte (čl. 29). Tato podmínka je rovněž převzata z Koránu – a to interpretací verše 231 (súry Heifer). Srov. Mahieddin, 1994.

matčiny strany (čl. 30 alžírského zákona o rodině).

Indonésie

Indonéský zákon o manželství z roku 1974 je příkladem úpravy, která do sebe absorbuje rozdílné normy pro uzavírání manželství v multikulturní zemi.¹² Tento zákon stanoví v čl. 8 různé kategorie překážek příbuzenství, tak aby byly pokryty nejvýznamnější zákazy všech indonéských společenství. V první řadě jsou zakázána manželství mezi přímými předky a potomky a mezi pokrevními příbuznými (do třetího stupně včetně). Dále jsou vyloučena manželství osob, které pojí jiné blízké příbuzenství – tedy nepokrevní: jde o afínní příbuzné v přímé linii a ve druhém stupni pobočné linie, stejně jako o nevlastní děti či rodiče. Překážkou je dále příbuzenství po mléce. Zákaz platí i pro příbuzné první manželky v případě polygynního svazku. Další překážky jsou stanoveny obecně pouze odkazem na zvykové právo nebo náboženské předpisy.

Indie

Indie je další zemí, v níž existuje množství lokálních společenství s velmi rozdílným právem. Federální právní úprava překážek příbuzenství na to reaguje v několika právních předpisech týkajících se manželství – rozlišuje v nich sňatky uzavírané podle hlavních náboženských tradic země. Zatímco pro manželství v hinduistické tradici existovalo původně osm různých forem a vždy bylo (podobně jako křesťanské manželství) posvátným svazkem, s nímž se spojují určité náboženské povinnosti, manželství buddhistické posvátnou institucí není a je uzavíráno neformálně.¹³

Hinduistické manželství upravuje *Hindu Marriage Act* (1955), který v čl. 5 odst. 4 a 5 stanoví též překážky uzavření manželství založené příbuzenstvím. Ty se nemusí uplatnit jen tehdy, pokud obyčej uznávaný oběma partnery stanoví něco jiného.

Sňatky jsou zakázány především mezi osobami, které pojí příbuzenský vztah určený výčtem v zákoně. Jedná se jednak o osoby, z nichž jedna je přímým potomkem druhé, bývalým manželem / manželkou přímého předka nebo potomka

---

¹² Srov. Supriadi, 1995, s. 281.

¹³ Srov. Hungr – Kalvodová, 2002, s. 74-83.

druhé osoby, bývalou manželkou bratra, otcova nebo matčina bratra nebo bratra prarodičů, a jednak o takové osoby, které jsou navzájem bratrem a sestrou, bratrancem a sestřenicí (ať paralelními nebo křížovými) nebo strýcem a neteří (tetou a synovcem).¹⁴

Jiným typem příbuzného, který je v zákoně uveden jako zakázaný partner, je „sapinda“. Tento příbuzenský vztah existuje mezi všemi osobami, které mají společného předka v mateřské linii až do třetí generace (příčemž dotčená osoba je počítána do první generace) nebo mají společného patrilineárního předka až do páté generace. V podstatě tedy toto příbuzenství rozšiřuje okruh zakázaných osob hlavně v linii otcovské.

Pro oba typy příbuzenství navíc platí navíc zásada rovnosti vztahů přirozených, legitimních nebo adoptivních, jakož i vztahů plynoucích z příbuzenství plnorodého, polorodého nebo jen po matce.

Zvláštní indické zákony platí pro uzavírání manželství křesťanů a muslimů. Zde indické právo uznává náboženské předpisy, jimiž se obecně řídí manželství v rámci obou tradic, a s nimi i překážky příbuzenství (např. *Christian Marriage Act* nechává vymezení zakázaných příbuzných na jednotlivých křesťanských církvích). Zvláštní zákon upravuje také manželství Parthů.¹⁵

B. Historické základy evropské úpravy překážky příbuzenství

Byl-li zákaz incestu skutečně „první lidskou normou“ nebo ne, to se již zřejmě nedozvíme, a tedy ani to, jak tato norma na úsvitu lidských dějin vypadala a jaký měla rozsah. Jistý náhled nám umožňují pouze výzkumy dosud existujících tzv. „primitivních společností“, u nichž však je incestní tabu vklíněno do komplexního souboru příbuzenských pravidel, která v podstatě ovládají jejich sociální strukturu, jak jsme naznačili v předchozím textu. Podstatnějším pramenem poznání pro tuto chvíli jsou dochované historické zmínky o společnostech raného starověku.

Tak již ve starých chetitských zákonech lze nalézt ustanovení zakazující incest mezi členy nukleární rodiny; kromě toho však i vztahy mezi mužem a více ženami, jež jsou příbuzné vzájemně, nikoliv však s mužem – zde jde o první

¹⁴ Srov. *Hindu Marriage Act 1955*, čl. 3 písm. g) body I-IV (www.indialawinfo.com, Bare Acts).

¹⁵ Viz *Parsi Marriage and Divorce Act 1936*, čl. 3. Tento zákon obsahuje výčet 33 zakázaných partnerů pro každé pohlaví, mezi nimiž jsou např. i rodiče manželů dětí (srov. www.indialawinfo.com, Bare Acts).

svědectví o existenci zákazu, který vychází z morálního odsouzení vztahů, jež se označují jako *incest druhého typu*.¹⁶ Právě tento zákaz sehrál ve vývoji právních úprav incestních vztahů klíčovou roli.

Jednu z nejstarších a přitom dodnes nejdostupnějších úprav zákazu incestu lze nalézt také v Bibli, v 3. knize Mojžíšově, jejíž znění a výklad jsou zároveň vhodným vodítkem k vysvětlení zákazu incestu druhého typu.¹⁷

6. Nikdo se nepřiblíží k některé ze svých blízkých příbuzných, aby odkryl její nahotu. Já jsem Hospodin.
7. Neodkryješ nahotu svého otce tím, že bys odkryl nahotu své matky. Je to tvá matka, neodkryješ její nahotu.
8. Neodkryješ nahotu ani jiné ženy svého otce. Je to také nahota tvého otce.
9. Neodkryješ nahotu žádné své sestry, dcery svého otce nebo své matky, ať zplodené v manželství nebo mimo. Neodkryješ jejich nahotu.
10. Neodkryješ nahotu dcery svého syna nebo své dcery. Neodkryješ jejich nahotu, je to tvá nahota.
11. Neodkryješ nahotu dcery jiné ženy svého otce. Tvůj otec ji zplodil, je to tvá sestra, neodkryješ její nahotu.
12. Neodkryješ nahotu sestry svého otce. Je to blízká příbuzná tvého otce.
13. Neodkryješ nahotu sestry své matky. Je to blízká příbuzná tvé matky.
14. Neodkryješ nahotu bratra svého otce tím, že by ses přiblížil k jeho ženě. Je to tvá teta.
15. Neodkryješ nahotu své snachy. Je to žena tvého syna, neodkryješ její nahotu.
16. Neodkryješ nahotu ženy svého bratra. Je to nahota tvého bratra.
17. Neodkryješ nahotu některé ženy a její dcery. Nevezmeš si ani dceru jejího syna nebo její dcery proto, abys tím odkryl její nahotu. Jsou to blízké příbuzné. Byl by to mrzký čin.
18. Nevezmeš si za ženu ani sestru své ženy, abys tu první soužil tím, že bys odkrýval její nahotu za jejího života.

Jedná se tu o přímý výčet žen, které jsou pro mužského Ega z hlediska sexuálních vztahů zakázány. Výraz „nahota“ přitom neznamena jen doslovné zahlédnutí nahého těla, ale dotýká se tělesnosti a intimity. Toto pojetí incestu je založeno na jakési výměně „tělesných látek“, jež představují kategorie „stejného“ a „odlišného“ – zásadní kategorie pro určení totožnosti v každé lidské společnosti. Nebezpečí incestu je pak viděno právě ve splynutí dvou shodných „totožností“.¹⁸

¹⁶ Tento termín zavedla F. Héritier a znamená případ, kdy dva pokrevní příbuzní (jichž by se zpravidla týkal zákaz incestu) sdílejí stejného sexuálního partnera. Zahrnuje vlastně vztahy mezi afinními – nepokrevními příbuznými. Srov. Héritier, 1994, s. 11.

¹⁷ Lv 18, 6-18. Cit. český ekumenický překlad – Bible, Česká biblická společnost, Praha, 2001.

¹⁸ Pokud by muž udržoval sexuální vztahy se zakázanými ženami, „poznával by“ „tělesnost“ svého otce,

Tento filozofický náhled na incest (druhého typu – týká se hlavně afinních příbuzných) později převzalo a rozvinulo křesťanství ve své doktríně „jednoho těla“, které spojí dva partnery při uzavření manželství a rozšíří tak okruh zakázaných příbuzných.

Úprava manželské překážky příbuzenství v evropských právních řádech vychází (tak jako téměř celé soukromé právo) z několika historických zdrojů, z nichž nejdůležitější jsou římské právo a církevní (židokřesťanská) filozofie. K tomu je vhodné podotknout, že již v římském právu byl okruh osob, s nimiž bylo uzavření manželství vyloučeno, velmi omezený. Kanonické právo pak tento okruh postupně rozšiřovalo a poté jen mírně zužovalo – až první občanské zákoníky se opět začaly přibližovat k rozsahu římské překážky příbuzenství.

Na základě římského práva je v západních úpravách příbuzenská překážka vyjadřována zpravidla ve stupních, přičemž způsob počítání stupňů příbuzenství nebyl vždy a všude stejný. V římském právu se příbuzenská vzdálenost určovala podle počtu porodů.¹⁹ Pozdější středověké (kanonické) právo stupně příbuzenství odvozovalo od systému parantel podle germánského práva – každá parantela zahrnovala v podstatě všechny potomky jedněch rodičů s výjimkou těch, kteří náleželi do parantely bližší (z hlediska Ega).²⁰ Dnešní počítání příbuzenské vzdálenosti je v kanonickém právu shodné s počítáním podle práva občanského – počet stupňů odpovídá počtu osob spojených přes příbuzenská pouta po odečtení společného předka.

V systémech manželství vycházejících z kanonického práva a založených na zákazu sňatků v rámci určité parantely je role manželství odlišná od systémů elementárních: není to příbuzenská jednotka, jež předurčuje manželství svých členů, ale právě naopak – příbuzenská jednotka (parantela) se mění a utváří skrze manželství. Manželská překážka příbuzenství v kanonické tradici je tedy závislá na uzavřených manželstvích předků, potomků a kolaterálů daného jedince.

---

jež je totožná s jeho vlastní. Srov. Héritier, 1994, s. 72-74.

¹⁹ Platilo zde jednoduché pravidlo: *kolik porodů, tolik stupňů*. Srov. Bělovský, 2003.

²⁰ Zjednodušeně řečeno, germánské počítání příbuzenství vycházelo z pravidla *kolik generací, tolik stupňů*, přičemž k počítání bylo užíváno obrazu lidského těla, kde hlava představovala společného předka, ramena sourozence (I. stupeň), bratrance a sestřenice lokty (II. stupeň), další generace zápěstí, kolena, prsty atd. Srov. Kašný, 2003, s.182

Římské právo

Pokud jde o římské právo, rozlišují se v jeho vývoji dvě pojetí příbuzenství – která se též odrážejí v manželských překážkách. Původní starořímské právo uznávalo pouze příbuzenství agnátní – po mužské linii (*agnatio*). To souviselo s domácím náboženským kultem – dva muži byli příbuzní, jestliže obětovali stejným předkům.²¹ Teprve v pozdější době toto náboženské příbuzenství ztrácelo na významu a převahu získalo příbuzenství odvozené z narození (*cognatio*).

Na základě původního pojetí římského příbuzenství byl zřejmě vymezen také incest, jenž byl spojován s nejtěžšími zločiny jako porušení přirozeného práva.²² Zákaz incestu byl formulován v rámci pravidel pro uzavření manželství, která však byla – z hlediska soudobých okolních kultur – dosti liberální. Mezi zakázané pokrevní příbuzné patřili zejména všichni předci a potomci v přímé linii. V pobočné linii platil zákaz manželství mezi sourozenci, a to jak plnorodými, tak polorodými, a dále mezi příbuznými ve třetím stupni (tj. vztahy neteř / synovec – strýc / teta). Tyto zákazy byly jednak v určitém směru rozšířeny i na vztahy generačně posunuté (tedy prateta – synovec), přestože se jednalo již o čtvrtý stupeň, jinak povolený;²³ jednak byly též zeslabeny některými výjimkami.

Incestu druhého typu – mezi osobami sešvagřenými římské právo velký význam nepřikládalo. Zakázanými osobami byli v podstatě jen afinní příbuzní v přímé linii (rodiče manžela / manželé dětí) – přičemž zákaz platil i po skončení manželství (vlastně teprve se zánikem původního manželství měl tento zákaz smysl). Podobně bylo zakázáno i manželství s nevlastní matkou nebo dcerou.

Římské právo znalo rovněž překážku manželství z příbuzenství založeného osvojením – adopcí. Adopce se z počátku uplatňovala spíše u dospělých osob a byla vyhrazena jen mužům, proto měla původně při uzavírání manželství malý význam. Prakticky však překážka adoptivního příbuzenství platila v přímé linii (i po zrušení adopce) a u nevlastních sourozenců – u těch však jen pokud adopce trvala.

---

²¹ Platil zde podobný princip jako ve staré Indii, kde se příbuzní zvaní *sapindas* odvozovali od společného kultu předků. Srov. Coulange, 1998, s. 56-57.

²² Římská (a řecká) tradice však neznala a nepoužívala pro zákaz incestu genetický argument (srov. Moreau, 2002, s. 65).

²³ Srov. Bělovský, 2003, s. 79.

Církevní právo

Největší vliv na utváření manželských překážek příbuzenství, včetně zákazu incestu, měla ve středověku křesťanská nauka a vznikající kanonické právo. Křesťanství z počátku vycházelo z výše zmíněného starozákonního pojetí incestu; v prvních staletích našeho letopočtu ani zvláštní úprava manželských pravidel nebyla nijak horkým tématem. Teprve Augustin, podle něhož nebyl incest kategorií přírodní (jak tomu bylo v římském právu), ale kulturní, a tedy otázkou lidských zákonů, se pokusil stanovit určitá pravidla pro výběr partnera. Jeho pojetí však vycházelo spíše z pozic etiky a bylo odůvodněno rozvíjením přátelských vztahů mezi rodinami – v zájmu toho si měl každý hledat partnera zcela mimo okruh vlastních příbuzných.²⁴

Závazná úprava se začala rodit teprve v rámci koncilů, přičemž nejdříve se zřejmě týkala rozšíření platnosti zákazu incestu druhého typu také na období po zániku prvního manželství. Zatímco starozákonní tradice zakazovala jen svazky se dvěma sestrami (sororát) současně a povolovala vzít si sestru manželky zemřelé nebo zapuzené, v nově vznikajících křesťanských pravidlech byly i tyto vztahy tabu.²⁵

S rozvojem křesťanského zákonodárství o manželství v období 6.-8. století se rozmnožily i manželské překážky příbuzenství. Základem se stalo již citované ustanovení 6. verše 18. kapitoly Třetí knihy Mojžíšovy, jehož vágnost umožnila rozšířit okruh osob, jejichž intimní vztahy byly považovány za incest. Koncil v Římě v roce 721 odmítl všechny sňatky mezi pokrevními příbuznými a stejně tak zakázal i manželství mezi osobami příbuznými „duchovně“ – kmotrovstvím.

V polovině 9. století zavedlo kanonické právo – konkrétně ve sbírce Lži-Isidorově (*Collectio Pseudo-Isidoriana*) – k vymezení příbuzenské překážky po vzoru římského a germánského práva příbuzenské stupně.²⁶ Způsob jejich počítání a určování vzdálenosti příbuzenství se v průběhu 11.- 12. století, kdy se církev stala v Evropě jediným zákonodárcem v oblasti manželského práva, staly předmětem

---

²⁴ Srov. Gaudemet, 1987, s. 65.

²⁵ Elvírský koncil nejprve zakázal sňatky mezi vdovcem a sestrou zemřelé, další koncil v Neocésareji zakázal i sňatky obrácené – mezi vdovou a bratrem zemřelého. Srov. Gaudemet, 1987, s. 66.

²⁶ Tento dokument obsahoval zákaz manželství mezi příbuznými do 7. stupně – to se týkalo jak příbuzných pokrevních, tak afinních (z rodin již manželstvím spřízněných). Srov. Gaudemet, 1987, s. 116.

mnoha diskuzí, neboť příbuzenství bylo často zneužíváno ke zrušení nebo naopak k povolení sňatku, a to buď falšováním genealogií nebo právě odlišným určením stupně příbuznosti. Manželská překážka příbuzenství se tedy stala spíše nástrojem rodinných politik, než ochranou před incestními vztahy – a zákaz incestu přestal být pojímán jako její nezbytný základ.²⁷

Za opravdu nepřipustné byly nadále považovány sexuální vztahy jen mezi bezprostředními příbuznými. Toto pojmové oddělení zákazu incestu od manželské překážky se však neuplatnilo u incestu druhého typu. Ten byl formálně stále spjat s pravidly pro uzavírání manželství.

Rozšiřováním překážek příbuzenství v raně středověkém kanonickém právu bylo preventivním opatřením v zájmu posilování zásady nerozlučitelnosti manželství: bylo součástí systému překážek, které měly předem vyloučit uzavření takových manželství, která by bylo možno jinak rozloučit. Protože však tyto přísné zákazy příbuzenských sňatků byly často překračovány, již IV. lateránský koncil (v roce 1215) překážku příbuzenství omezil na čtvrtý kanonický stupeň v pobočné linii.²⁸ Teprve kodex kanonického práva z roku 1917 stanovil zákaz manželství jen do 3. stupně, ovšem stále zachovával germánské počítání.

V současném *Kodexu kanonického práva* (CIC) jsou překážky příbuzenství zařazeny mezi zneplatňujícími – v kánonech 1091 – 1094. Předně je neplatné manželství mezi pokrevními příbuznými – a to v přímé linii mezi všemi, v boční linii do čtvrtého stupně.²⁹ V přímé linii se překážka týká též příbuzných legitimních a dle kánonu 1092 i příbuzných afinních, tj. sešvagřených.

Dále CIC rozeznává překážku veřejné počestnosti (kvazišvagrovství), která se uplatní v případě neplatného manželství nebo veřejného konkubinátu u příbuzných v prvním stupni přímé linie. Tato překážka vychází zřejmě

---

²⁷ Tím se i v evropském pojetí manželské překážky odrazila ve světě zřejmě častější skutečnost, že totiž sexuální vztahy mezi určitými osobami jsou vnímány jako špatné právě (a jenom) proto, že tyto osoby podle pravidel dané společností mezi sebou nemohou uzavřít manželství. Srov. Radcliffe-Brown – Forde, 1970, s. 71.

²⁸ Srov. Kašný, 2003, s. 182.

²⁹ Oproti civilním úpravám se dle kanonického práva nedovoluje manželství, je-li pochybnost, zda jsou partneři pokrevně příbuzní v přímé linii nebo ve druhém stupni boční linie. Srov. kán. 1091 § 4 CIC (*Kodex kanonického práva*, Zvon, Praha, 1994). Naopak od manželské překážky spočívající v příbuzenství ve třetím či čtvrtém stupni, i když prokazatelně existuje, lze dispenzovat. Ve výjimečném případě však byl udělen (v roce 1977) dispens také v případě manželství uzavřeného v rámci druhého stupně příbuzenství: šlo o polorodé sourozence, kteří nebyli vychováni společně a již mezi sebou uzavřeli občanský sňatek a měli děti. Srov. Kašný, 2003, s. 183.

ze středověkého významu zasnoubení, jehož právní význam se blížil manželství a které jednou provždy vylučovalo z okruhu možných partnerů pokrevní příbuzné bývalé snoubenky.³⁰ Pokud jde o osvojení, manželství nemohou uzavřít osoby, mezi nimiž je příbuzenství založené osvojením, a to v přímé linii nebo ve druhém stupni boční linie. Ohledně adoptivního příbuzenství jako překážky manželství probíhaly na půdě církevního práva žhavé debaty již od středověku – týkaly se především situace, kdy by osvojení bylo zrušeno.³¹ Současný kodex nemá zvláštní úpravu pro tuto situaci a jako v jiných případech nechává řešení na světském právu daného státu.

C. Překážka příbuzenství v současných právních řádech

Český zákon o rodině stanoví ve svém § 12 překážku příbuzenství poměrně stručně: manželství nemůže být uzavřeno mezi předky a potomky a mezi sourozenci; totéž platí o příbuzenství založeném osvojením, pokud osvojení trvá. Tímto vyjádřením zákon navázal na tradici prvních evropských kodifikací občanského práva, které obecně pojaly manželské překážky příbuzenství střídmě.

Česká úprava vychází konkrétně z původního rakouského obecného občanského zákoníku z roku 1811 (*Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*). V něm byla překážka příbuzenství samozřejmě přísnější, neboť zahrnovala do zakázaných osob pokrevní příbuzné v pobočné linii až do čtvrtého stupně. § 65 přesně vyjmenovával nejen všechny tyto zakázané příbuzné, ale určoval i další podrobnosti – totiž že nezáleží na tom, jsou-li sourozenci plnorodí nebo polorodí, jsou-li teta či strýc z matčiny nebo z otcovy strany a nebo pochází-li příbuzenství z narození manželského nebo nemanželského.³²

V následujícím paragrafu byla v zákoníku stanovena překážka švagrovství –

---

³⁰ Překážka veřejné počestnosti zakazuje, aby si muž vzal dceru nebo matku ženy, s níž žil (ačkoliv spolu formálně nebyli oddáni) – a podobně zakazuje ženě, aby si vzala otce nebo syna svého bývalého partnera (kánon 1093). Srov. Kašný, 2003, s. 185.

³¹ Zastánci trvání překážky se bránili tím, že „by bylo směšné povolit zítra manželství s ženou, se kterou se nemohu oženit dnes.“ Srovnání s jinou překážkou však tento jejich argument oslabovalo: „Je ovšem dost dobře možné oženit se zítra s dívkou, která ještě dnes nedosáhla věku pro uzavření manželství.“ Srov. Gaudemet, 1987, s. 207.

³² V komentáři k tomuto paragrafu je na prvním místě: „Občanský zákoník ve shodě se zásadou exogamie platné v celém našem kulturním prostředí upravuje překážku příbuzenství.“ (srov. Rouček – Sedláček, 1998 /1935/, s. 427) Tím je velmi výstižně vyjádřena kulturní danost překážky příbuzenství a nepřímo odkázáno na její sociální původ a význam.

oproti jiným evropským zákoníkům z té doby poměrně rozsáhlá. Nikdo nemohl uzavřít manželství s příbuzným svého manžela uvedeným v § 65. Tato překážka byla v roce 1919 po vzniku Československa ze zákoníku vypuštěna. Rakouská úprava manželské překážky příbuzenství však platila na našem území nadále až do roku 1949, kdy ji nahradil zákon o právu rodinném.³³

Stejná úprava platila až do nedávné doby také v Rakousku, kde je obecný zákoník občanský z roku 1811 stále v platnosti. V roce 1938 z něj byla část manželského práva vyjmuta do zvláštní zákonné úpravy (*Ehegesetz*). Tento zákon ve svém § 6 stanoví překážku příbuzenství již v duchu moderních evropských úprav.³⁴

Německo

Německé manželské právo je obsaženo ve čtvrté knize občanského zákona z roku 1896 (*Bürgerliches Gesetzbuch* – BG). Překážky příbuzenství stanoví ve dvou ustanoveních dvě kategorie zakázaných osob: v § 1307 BG je zakázáno manželství mezi příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci plnorodými i polorodými;³⁵ § 1308 BG se pak týká stejného okruhu příbuzných, pokud příbuzenství vzniklo osvojením (a osvojení trvá). V případě osvojeneckého příbuzenství v pobočné linii (nevlastní sourozenci) může za určitých podmínek soud od této překážky osvobodit.

Nizozemí

Nizozemské právo obsahuje úpravu překážky příbuzenství téměř shodnou s úpravou německou, avšak ještě stručnější: Občanský zákoník z roku 1838 (*Burgerlijk Wetboek*)³⁶ stanoví v první knize hlavě páté, že manželství nesmí být uzavřeno mezi osobami, které jsou příbuzné – pokrevně nebo na základě osvojení, ať z manželského nebo nemanželského narození – v přímé linii nebo jako bratr a

---

³³ Zák. č. 265/1949 Sb. Tento zákon upravoval překážku v podstatě již v rozsahu současného zákona o rodině. Srov. Bělovský, 2003, s. 79.

³⁴ „Manželství nesmí být uzavřeno mezi pokrevními příbuznými v přímé linii a mezi plnorodými nebo polorodými sourozenci, bez ohledu na to, zda pokrevní příbuzenství pochází z narození manželského či nemanželského.“ Srov. Dittrich, R. – Tades, H.: *Das Allgemeine bürgerliche Gesetzbuch*, Wien, 2005, s. 602-603.

³⁵ Ještě v roce 1938 platila překážka švagrovství v přímé linii a rovněž překážka veřejné počestnosti, převzatá z církevního práva. Srov. Hübner, 2000, s. 264.

³⁶ Srov. Nieper, F. – Westerdijk, A.S.: *Niederländisches Bürgerliches Gesetzbuch*, München, 1996.

sestra. Od překážky adoptivního příbuzenství mezi sourozenci může osvobodit ministr spravedlnosti (čl. 41 odst. 2).

Anglie

Až do poloviny 20. století neobsahoval v Anglii žádný zákon komplexní úpravu manželské překážky příbuzenství,³⁷ přestože zakázána byla velká skupina příbuzných osob. Uplatňovala se totiž pravidla pro uzavírání manželství vycházející ze středověkého kanonického práva, přičemž překážka příbuzenství byla anglikánskou církví převzata a interpretována ve starozákonním pojetí. Překážky byly „kodifikovány“ pouze v dokumentu zvaném *Archbishop Parker's Table of Kindred and Affinity*, jemuž církev přiznávala kanonickou platnost. Tato tabulka s výčtem zakázaných příbuzných byla od 16. století otiskována na zadní straně *Book of Common Prayer*.³⁸

K zásadní redukci příbuzenských překážek v manželství tak docházelo v anglickém právu teprve v průběhu 20. století, a to za bouřlivých debat. Přitom se jednalo o odstraňování norem, jež se týkaly zákazu vztahů mezi příbuznými afinními, které jsme výše označili jako incest druhého typu.

V roce 1907 začal tento proces liberalizace povolením sňatků se sestrou zemřelé manželky (*Deceased Wife's Sister's Act*).³⁹ Vzhledem k tomu, že se v anglických zákonech té doby ještě mluví vždy z jen z pohledu mužského Ega, symetricky opačný případ z hlediska ženy (při smrti manžela) byl umožněn až v roce 1921 dalším zákonem povolujícím sňatek s vdovou po bratrovi (*Deceased Brother's Widow's Act*). V roce 1931 byly odstraněny další překážky afinního příbuzenství – a to pokud šlo o ostatní kolaterály zemřelého partnera.⁴⁰ Všechny tyto

---

³⁷ Teprve *Marriage Act* z roku 1949 do svého znění konsolidoval všechny právem uznávané příbuzenské překážky. Srov. Cretney, 2003, s. 42.

³⁸ Ještě v 19. století odkazovala soudní rozhodnutí ve věcech manželského práva na Parker's Table, ačkoliv tato úprava byla již neudržitelná a právní vývoj směřoval ke změnám.

³⁹ Diskuze probíhající v souvislosti s přijetím tohoto zákona ukazuje, jak se mohou lišit názory a přístupy ohledně pojmání příbuzenství ve vztahu k manželství: na sestru zemřelé manželky lze totiž pohlížet třím způsobem – 1. jako na určitý typ sestry Ega (srov. též anglický termín pro švagrovou: „sister-in-law“), přičemž vztah s ní je potom vnímán jako zakázaný a incestní – nelze se s ní tedy oženit; 2. jako na ženu, která není vůbec příbuzná, a proto představuje možnou partnerku srovnatelnou s kýmkoliv mimo rodinu; 3. jako na sestru, tj. nejbližší příbuznou manželky, takže lze předpokládat, že nikdo jiný manželku nenahradí lépe, a proto je nejen povolena partnerka, ale též preferovaná. Srov. Radcliffe-Brown – Forde, 1970, s. 62-63.

⁴⁰ *Marriage (Prohibited Degrees of Relationship) Act*. V podstatě se jednalo o povolení sňatků mezi vdovcem a tetou / neteří jeho zemřelé ženy a sňatků mezi mužem a vdovou po jeho strýci / synovci. Srov.

překážky příbuzenství však neplatily pouze pro případy, že předchozí manželství zaniklo smrtí. V případě rozvodu platily nadále, dokud jeden z rozvedených partnerů nezemřel. Tento stav trval až do roku 1960 (*Marriage Enabling Act*), kdy byla podmínka ovdovění vypuštěna a ke zrušení překážky příbuzenství stačí od té doby i rozvod.

Jedinou překážkou afinního příbuzenství, která dále v anglickém právu zůstává, je zákaz manželství s příbuzným bývalého partnera v přímé linii – tj. s potomkem nebo s rodičem. V roce 1986 však i tato překážka byla oslabena, resp. se za určitých podmínek neuplatní.⁴¹ V případě dětí nebo vnoučat bývalého manžela je manželství s nimi povoleno, pokud obě strany dosáhly věku 21 let a zároveň mladší z partnerů v době před dosažením 18 let nikdy nežil v domácnosti druhého partnera a neměl v jeho rodině postavení dítěte.

Pokud jde o rodiče bývalého manžela, je manželství povoleno pouze tehdy (dosáhly-li obě strany 21 let), pokud bývalí manželé obou stran zemřeli – resp. přesněji např. v případě muže, jenž si chce vzít matku své bývalé ženy, pokud zemřela jak bývalá žena, tak její otec. Toto ustanovení je na první pohled poněkud zvláštní, neopodstatněné a problematické.⁴² Je výsledkem kompromisu ohledně novely, která měla původně úplně zrušit zákaz sňatků s rodičem bývalého manžela.

Kromě těchto překážek manželství mezi afinními příbuznými platí v Anglii standardní zákaz sňatků pokrevních příbuzných, a to ve vztahu (vzniklém i z polorodého příbuzenství) rodič - dítě, prarodič - dítě, bratr - sestra, strýc - neteř a synovec - teta. U příbuzných adoptivních se překážka vztahuje pouze na vztah mezi adoptovaným dítětem a adoptivním rodičem.⁴³

Francie

Také ve francouzském právu dosud platí překážky ohledně afinních příbuzných, ovšem v mnohem omezenější míře než v Británii. Navíc francouzská

Héritier, 1994, s. 126-129.

⁴¹ Podle par. 6 (2) *Marriage (Prohibited Degrees of Relationship) Act 1986*. Srov. Herring, 2001, s. 37.

⁴² Vezmeme-li příklad, kdy se starší muž ožení s mladší ženou, jež nikdy nepoznala svého otce a jež brzy po svatbě zemře – přičemž po nějakém čase se muž sblíží s matkou své bývalé ženy (která je mu mimochodem i bližší věkem) – nemohli by tito dva svobodní a nepříbuzní lidé uzavřít manželství, dokud bude žít otec mužovy bývalé ženy, který možná ani nevěděl, že tato žena žila. Stejná úprava platí nicméně i ve Skotsku (*Marriage Scotland Act 1977*). Srov. Thompson, 1996, s. 26.

⁴³ Muž si tedy může vzít dceru svých adoptivních rodičů. Srov. Herring, 2001, s. 38.

úprava platí bez výraznějších změn od vydání prvního napoleonského zákoníku. Původní *Code civil* z roku 1803 obsahoval zákaz sňatků mezi afinními příbuznými v přímé linii a ve druhém stupni pobočné linie (se sourozenci prvního manžela).⁴⁴

V současném francouzském zákoníku zůstává zákaz manželství mezi předky a potomky dvou osob, které uzavřely manželství, a to podobně jako v právu anglickém relativní: nemusí se uplatnit, pokud osoba, která původní svazek tvořila, zemře.⁴⁵

Jinak lze příbuzenské překážky uvedené v hlavě V. (o manželství) francouzského *Code Civil* rozdělit do tří kategorií, podle toho, jaký mají dopad na vztahy zúčastněných osob.⁴⁶ Absolutní zákaz manželství platí mezi příbuznými v přímé linii a mezi bratrem a sestrou. Z těchto vztahů, i kdyby se fakticky vyskytly, ani nevzniknou legitimní potomci. Relativně mírnější je zákaz sňatku mezi afinními příbuznými v přímé linii poté, kdy bylo první manželství (zakládající sešvagření), rozvedeno – od této překážky nelze udělit dispens, avšak potomci pocházející z tohoto vztahu mohou být považováni za legitimní. Ostatní zákazy (tj. mezi afinními příbuznými v přímé linii, pokud osoba, jež příbuzenství založila, zemřela; mezi strýcem a neteří, tetou a synovcem) lze z vážných důvodů dispenzovat – podle čl. 164 o tom rozhoduje prezident republiky.⁴⁷

Vzhledem k tomu, že překážka příbuzenství se v *Code Civil* výslovně týká jak příbuzných legitimních, tak přirozených, vzniká zde otázka (aktuální nicméně nejen ve francouzském právu), jak postupovat v případě nejistého příbuzenství.⁴⁸ Na jedné straně je totiž nepřípustné povolit sňatek mezi otcem a dcerou s tím, že muž (ani nikdo jiný) „podle práva“ neví, že dotyčná žena je jeho dcera. Na druhé straně je rovněž těžko přijatelné, aby úředník, který případnou překážku příbuzenství před uzavíráním manželství posuzuje, rozhodoval o tom, že ve skutečnosti jsou dvě osoby příbuzné, ačkoliv to nelze právně nijak dokázat. Aktuální novelizace francouzského občanského zákoníku (s účinností od 1.7.2006) vypustila u všech překážek příbuzenství zmínku o charakteru příbuzenství, což pravděpodobně

⁴⁴ Osoby sešvagřené v druhém stupni pobočné linie byly z výčtu zakázaných příbuzných vypuštěny změnou občanského zákoníku v roce 1975. Srov. Bénabent, 2001, s. 31.

⁴⁵ Srov. čl. 164 (*Code civil*, Dalloz, Paris, 2004, s. 220-221).

⁴⁶ Srov. Carbonnier, 1999, s. 424.

⁴⁷ Pokud jde o zákaz sňatku mezi strýcem a neteří, judikatura jej rozšířila i za hranici 3. stupně, když do něj výkladem zahrnuje i manželství prastrýce s praneteří. Srov. Fauré - Chanteloup, 2001, s. 19.

⁴⁸ Tedy není-li nijak právně uznáno otcovství k dětem. Srov. Bénabent, 2001, s. 30.

ponechá oddávajícím jistou volnost uvážení při zkoumání příbuzenství, bez toho aby museli ze zákona zkoumat přítomnost přirozeného příbuzenství.⁴⁹

Spojené státy americké

V USA neexistuje jednotná úprava manželského práva v rámci celé federace. Ačkoliv všechny zákony jednotlivých států vycházejí z původního anglického práva common law – a především z pojetí příbuzenské překážky prosazovaného anglikánskou církví – rozsah zakázaných příbuzných se někdy výrazně liší. Nicméně i v těchto odlišnostech lze spatřovat některé shodné rysy vytvářející dva ideologicky a geograficky rozdílné modely úpravy: „biblický“ a „západní“. Biblický model přímo navazuje na již zmíněnou anglikánskou tradici tabulky zakázaných osob podle starozákonní knihy Levitikus.⁵⁰ Západní model má naopak blíže k úpravě v evropských zákonících.

Obecně však většina amerických států zakazuje sňatky mezi tetou a synovcem, resp. strýcem a neteří a přibližně polovina zakazuje i manželství prvních bratranců / sestřenic.⁵¹ Výjimečně se v některých státech překážka příbuzenství uplatňuje i na druhé bratrance / sestřenice (tj. 6. stupeň příbuzenství). Klesá i počet států, v nichž je překážkou i afinní příbuzenství (charakteristické pro výše uvedený biblický model) – avšak stále je běžný zákaz manželství s vdovou po synovi či dcerou manželky. Ve většině států jsou polorodí sourozenci postaveni na roveň plnorodým a podobně se většinou uznává i adoptivní příbuzenství.⁵²

Španělsko

Ve Španělsku je manželské právo obsaženo v hlavě IV. první knihy občanského zákoníku (*Código civil*), který je v platnosti od roku 1812. Manželství nemohou uzavřít jednak příbuzní v přímé linii – ať pokrevní, nebo na základě osvojení, jednak pokrevní příbuzní v pobočné linii až do třetího stupně (čl. 47). Překážku příbuzenství u osob ve třetím stupni pobočné linie však může z důležitých

---

⁴⁹ V této souvislosti lze zmínit znění druhé věty § 12 českého zákona o rodině, resp. obecný charakter překážky příbuzenství jako překážky relativní. Dokud soud nevysloví neplatnost (tedy pokud se nedozví o příbuzenství dotyčných manželů), manželství se považuje za platné, i když je uzavřeno mezi příbuznými.

⁵⁰ Srov. Schwimmer, Brian: „Variations in American Marriage Prohibitions“, (www.umanitoba.ca).
⁵¹ Zákon státu Wisconsin například zakazuje manželství mezi osobami, jejichž příbuzenství je bližší než druží bratrance / sestřenice – s výjimkou prvních bratranců / sestřenic, z nichž jedna osoba prokáže neplodnost nebo pokud žena je starší než 55 let (§ 765.3).

⁵² Někde toto příbuzenství nezaniká ani po zrušení osvojení. Srov. Krause, 1995, s. 50.

důvodů prominout soud první instance.⁵³

Itálie

V italské právní úpravě z roku 1942, kdy vstoupil v platnost nový občanský zákoník (*Codice civile*), je překážka příbuzenství popsána relativně podrobně. Zároveň je do všech podrobností definováno i příbuzenství. Výslovně se rozlišují vztahy pokrevenství a sešvagření (afinity), u něhož je stanoveno, že nezaniká smrtí osoby, skrze kterou vzniklo (čl. 78 knihy I.). V čl. 75 jsou také definovány linie pokrevenství a v čl. 76 počítání stupňů příbuzenství.⁵⁴

Rovněž okruh zakázaných příbuzných je v italském právu vymezen širěji než v dosud uvedených západních právních řádech. Hlava VI. knihy I. (Manželství) ve svém čl. 87 stanoví 9 překážek týkajících se příbuzenství. V prvních třech bodech jsou upraveny zákazy manželství mezi blízkými pokrevními příbuznými: předky a potomky v přímé linii, bratrem a sestrou (i polorodými) a mezi strýcem a neteří, resp. tetou a synovcem.⁵⁵

Další skupinou zakázaných sňatků jsou sňatky mezi afinními příbuznými. V přímé linii platí tento zákaz absolutně, i kdyby manželství zakládající afinitu bylo prohlášeno za neplatné. Dále platí i mezi příbuznými ve 2. stupni pobočné linie; zde však může manželství povolit soud.

Zvláště jsou v italském zákoníku vyjmenovány osoby, mezi nimiž vzniklo příbuzenství osvojením. Manželství nemůže být uzavřeno mezi osvojitelem a osvojencem, osvojitelem a dětmi osvojence, osvojencem a dětmi osvojitele, ani mezi dětmi osvojenými stejnou osobou. Poslední případ příbuzenské překážky pamatuje na vztah mezi osvojencem a manželem osvojitele, případně mezi osvojitelem a manželem osvojence – také tito příbuzní skrze manželství a osvojení podléhají v italském právu zákazu.

---

⁵³ Srov. čl. 48 *Código civil* (<http://civil.udg.es>)

⁵⁴ V přímé linii je tolik stupňů, kolik je generací, po odečtení společného předka. Také v pobočné linii se stupně počítají podle generací (bez generace společného předka) – postupně od jedné osoby ke společnému předku a od něj zase ke druhé osobě (čl. 76). Srov. Nova, Giorgio de: *Codice civile e leggi collegate*, Zanichelli, Bologna, 2000.

⁵⁵ Tyto překážky se uplatní i v případě pouze přirozeného (právně neuznaného) příbuzenského vztahu. Pokud jde o příbuzné v 3. stupni příbuzenství (strýc-neteř), soud jim může manželství povolit.

Východoevropské země

Východoevropské státy se od západoevropských liší zejména v tom, že úprava manželství je obsažena obvykle ve zvláštním zákoně týkajícím se rodinného či jen manželského práva (tak jako i v českém právu). Překážky příbuzenství jsou zde navíc stanoveny v širším rozsahu: zahrnují často zákaz sňatků mezi bratřenci / sestřenicemi. Například podle bulharské kodifikace rodinného práva z roku 1985 nemůže být manželství uzavřeno mezi příbuznými v řadě přímé, mezi sourozenci, jejich dětmi a ostatními příbuznými do 4. stupně včetně.⁵⁶ Podobně stanoví překážku příbuzenství také zákon o rodině v Bosně a Hercegovině (čl. 32-41) i nová kodifikace ukrajinská.⁵⁷

Svazky osob stejného pohlaví

V současných západních právních řádech se již v hojném počtu vyskytují úpravy, které uzákoňují různé formy právního uznání partnerství osob stejného pohlaví (resp. osob, které žijí ve vztahu podobném manželství, ale manželství buď uzavřít nemohou – protože nesplňují požadavek rozdílnosti pohlaví, nebo z různých důvodů nechtějí).

Také na tyto svazky se vztahují určité překážky příbuzenství – a právě takový stav je příkladem, kdy se důvodnost příbuzenských překážek může dostat na tenký led: povolení a právní uznání svazků osob stejného pohlaví je totiž samo o sobě prolomením jisté kulturní hranice. Naskýtá se tedy otázka, které dosavadní sociální normy tyto revoluční změny mají přestát a které změnám podlehnou. Evropské zákonodárství ohledně registrovaných partnerství stabilitu manželských překážek příbuzenství spíše narušilo, protože v těchto právních úpravách je překážka příbuzenství často vymezena úžeji.

První zákon uznávající svazky osob stejného pohlaví vstoupil v platnost 1.10.1989 v Dánsku. Pokud jde o zákaz vstoupit do partnerství s některými příbuznými, odkazuje tento zákon na podmínky dané manželským právem.⁵⁸ Úprava

---

⁵⁶ Totéž platí i ohledně příbuzenství na základě osvojení; naopak překážka neplatí pro afinní příbuzné. Srov. Staneva, 1994, s. 88.

⁵⁷ Tato kodifikace nahradila starší úpravu, jež byla pokud jde o překážky příbuzenství, tolerantnější – povolovala sňatky již od 3. stupně pobočné linie, přičemž nyní není dovoleno manželství ani mezi bratřencem a sestřenicí. Srov. Zhilinkova, 1994, s. 470.

⁵⁸ Podle dánského práva nemůže být uzavřeno manželství mezi příbuznými v přímé linii a mezi sourozenci. Totéž tedy platí i pro registrovaném partnerství.

belgická, která partnerství osob stejného pohlaví jako první úplně zrovnoprávnila s manželstvím, obsahuje příbuzenskou překážku rovněž jen v omezeném rozsahu, tj. v podstatě zakazuje příbuzné do 2. stupně:

- Čl. 161: V přímé linii je zakázáno manželství mezi všemi předky a potomky a stejně i mezi afinními příbuznými.
- Čl. 162: V pobočné linii je zakázáno manželství mezi bratry, mezi sestrami nebo mezi bratrem a sestrou.
- Čl. 163: Dále je manželství zakázáno mezi strýcem a neteří nebo synovcem nebo mezi tetou a neteří nebo synovcem.

Od naposledy uvedeného zákazu může z důležitých důvodů udělit král výjimku.⁵⁹

Zákon upravující registrované partnerství v německém právu (z roku 2001) má sice vlastní vymezení zakázaných osob, ale ve srovnání s překážkami manželství uvedenými v občanském zákoníku je okruh těchto příbuzných užší. Partnerství je totiž zakázáno jen mezi příbuznými v přímé linii a sourozenci.⁶⁰ Obdobná je úprava v právu švýcarském, kde platí od roku 2004 *Loi fédérale sur le partenariat enregistré entre personnes du même sexe*.⁶¹

Ještě dále zachází švédský zákon z roku 1995. V jeho § 3 je totiž stanoven absolutní zákaz registrace potomků i předků v přímé linii a plnorodých sourozenců, zatímco sourozenci polorodí podléhají zákazu relativnímu a mohou se tedy registrovat na základě povolení vlády.

Francouzské právo pojal právní uznání svazků osob stejného pohlaví poněkud jinak a zavedlo v hlavě XII. občanského zákoníku partnerskou smlouvu, přístupnou všem osobám, které nemohou nebo nechtějí uzavřít zákonné manželství (s výjimkou těch osob, které již takovou smlouvu uzavřely nebo uzavřely manželství, a s výjimkou určitých příbuzných). *Pacte civil de solidarité* tak nemohou uzavřít předci a potomci v přímé linii, afinní příbuzní v přímé linii, ani příbuzní v pobočné linii až do 3. stupně (čl. 515, odst. 2 *Code civil*).⁶² Oproti manželským překážkám je úprava přísnější, neboť není umožněn dispens ani v případě osob příbuzných ve třetím stupni ani u jednoduchého osvojení.

⁵⁹ Viz čl. 164. Srov. Philippe, D. – Dehase, D. (ed.): *Code civil*, Bruylant, Bruxelles, 2003, s. 19-20.

⁶⁰ Srov. *Gesetz über die Eingetragene Lebenspartnerschaft*, § 1 odst. 2.

⁶¹ Viz čl. 4 odst. 1. Ohledně uzavření manželství naproti tomu švýcarský občanský zákoník z roku 1907 stanoví, že překážka se uplatní i v případě adoptivního příbuzenství (čl. 95 odst. 1). Srov. www.admin.ch.

⁶² Původní návrh ovšem obsahoval úpravu, podle níž tito příbuzní v pobočné linii spolu mohli uzavřít jakousi „dohodu o civilním a sociálním svazku“. Srov. Fauré - Chanteloup, 2001, s. 18.

V. Shrnutí

Manželství mezi příbuznými – někde blízkými, jinde relativně vzdálenými – jsou odmítána z rozmanitých důvodů ve všech společnostech světa. Jak jsme se přesvědčili i z příkladů v uváděných v této práci, nelze tyto důvody shrnout v jediné obecné vysvětlení původu této překážky manželství. Její pojetí totiž vždy vychází z pojetí příbuzenství v dané kultuře.¹

V některých společnostech jsou upřednostňovány sňatky, které vytvářejí spojenectví mezi dosud cizími sociálními skupinami. Jejich členové pak kladou důraz na pravidla exogamie, přičemž však tato pravidla nemusejí nutně znamenat rozšíření okruhu zakázaných partnerů. Mohou naopak vést k přednostnímu manželství s pokrevně blízkými příbuznými – křížovými bratřenci / sestřenicemi, jak se s ním lze setkat u mnoha tzv. primitivních společností.

V jiných společnostech se uplatňují pravidla endogamie, jež opět nespočívají nutně na sňatcích nejbližších příbuzných, ale spíše vyjadřují snahu zachovat si určitou identitu.² Endogamie tak především znamená určité vnější hranice pro jinak platnou exogamii.

Z uvedeného je zřejmé, že biologické příbuzenství hraje při vymezení zakázaných příbuzných velmi malou roli, resp. že jím nelze překážku příbuzenství odůvodnit. To platí i pro naši společnost. Funkce překážky příbuzenství je sociálního původu: naznačuje příbuzenský (sociální) status a chrání před zmatením příbuzenských vztahů (které určují vzájemné chování dvou jedinců).³

Taková koncepce překážky příbuzenství nutně vzbuzuje některé otázky, jejichž význam roste s rostoucí liberalizací právních řádů hlavně v západních zemích.⁴ Například při klesajícím významu (i výskytu) tradiční rodiny a uznávání

---

¹ Přitom kulturní odlišnosti se projevují již v určení, kdo je otec, matka, bratr či sestra. Srov. Kaňji – Camara, 2000, s. 46.

² K tomuto pojetí měly blízko i západní společnosti, když v historické Evropě mnoho manželství bylo uzavíráno v nejbližším okolí bydliště, o čemž svědčí např. provensálské přísloví: „*Ožeň se ve své vesnici, a pokud můžeš ve své ulici, a pokud možno ve svém domě.*“

³ „*Ožeň se se sestřenicí a riskuješ rozvrácení rodiny, ne svého genetického fondu.*“ Srov. Twitchell, 1987, s. 9.

⁴ Zde totiž, na rozdíl od tradičních společností, příbuzenské skupiny ztratily svůj vliv na politickou, sociální a ekonomickou organizaci; jejich vzájemné vztahy též přestaly být závislé na mechanismech manželských aliancí. Podle Lévi-Strausse není vyloučeno, že následkem toho jednou zákaz incestu zmizí, pokud bude nahrazen jinými prostředky k udržení sociální soudržnosti. Srov. Rouland, 1995, s. 79.

nových forem soužití osob je třeba vyřešit, do jaké míry přenést na tyto nové vztahy podmínky překážky příbuzenství.⁵ S tím souvisí i otázka, zda se zakázaní příbuzní neocitnou v nevýhodném nebo nespravedlivém postavení právě z toho důvodu, že jim není povolena jiná forma soužití než klasická rodina.⁶ Nicméně vzhledem ke statisticky nízké pravděpodobnosti těchto případů by tato diskriminace zřejmě neobstála jako jediný argument v diskuzi o nové, ještě liberálnější úpravě překážek příbuzenství. Přesto by právní řády ve svém vývoji měly zůstat otevřené i pro nové koncepce manželského práva např. v rámci rodinné politiky jednotlivých zemí.⁷

Zatím tedy manželská překážka příbuzenství zůstává v západních společnostech tradiční (ačkoliv stále více jen symbolickou) součástí pravidel pro uzavírání manželství. Naopak v tradičních společnostech je nejenom samozřejmou a nezbytnou normou upravující vztahy mezi sociálními skupinami, ale pro mnohé z nich zůstává i základním a stavebním kamenem sociálních vztahů. Aktuálním problémem - nikoliv však pouze právním, ale spíš kulturním - se pak překážka příbuzenství stává v okamžiku střetu těchto rozdílných civilizací.

---

⁵ Zvláštní problém se naskytá při uznávání vztahů druh – družka. Srov. Théry, 1998.

⁶ Vzhledem k tomu, že ve většině evropských států se překážka příbuzenství omezuje prakticky na 2. stupeň příbuzenství, týká se tento problém hlavně členů nukleární rodiny, z nich pak zejména vztahů mezi sourozenci, kteří se častěji mohou ocitnout v situaci, kdy vytvoří společnou domácnost, kterou by chtěli zrovnoprávnit s jinými sociálními jednotkami podobnými rodině.

⁷ Na fungování (a tedy i změnu) systému manželství je totiž třeba pohlížet plně ve vztahu k všeobecnému ekonomickému a politickému prostředí, v němž rodiny a jedinci žijí. Srov. Quale, 1988, s. 1.

Literatura a prameny

Publikace a stati:

- Barnard, Alan – Spencer, Jonathan (ed.): *Encyclopedia of Social and Cultural Anthropology*, Routledge, London, 1998.
- Bělovský, Petr: „Příbuzenství jako překážka manželství“, in: *Právní rozhledy*, 2003, s. 78-80.
- Bénabent, Alain: *Droit civil. La Famille*, Éditions Litec, Paris, 2001.
- Bubic, Suzana: „Family Law in Bosnia and Herzegovina“, in: *The International Survey of Family Law* (ed. A. Bainham), Haag, 1996.
- Carbonnier, Jean: *Droit civil. 2/La Famille*, Presses universitaires de France, Paris, 1999.
- Copans, Jean: *Základy antropologie a etnologie*, Praha, Portál, 2001.
- Coulanges, Fustel de: *Antická obec*, Praha, 1998.
- Cretney, Stephen: *Family Law in the Twentieth Century. A history*, Oxford, 2003.
- Dumont, Louis: *Introduction à deux théories d'anthropologie sociale*, Paris, 1988.
- Fauré, Georges – Chanteloup, Hélène: *Conclure un PACS*, Litec, Paris, 2001.
- Gaudemet, Jean: *Le mariage en Occident (Les mœurs et le droit)*, Paris, 1987.
- Gough, E. Kathleen: „The Nayars and the Definition of Marriage“, in: *Journal of the Royal Anthropological Society* 89, 1959, s. 49-71.
- Héritier, Françoise: *Les deux sœurs et leur mère (Anthropologie de l'inceste)*, Paris, 1994.
- Herring, Jonathan: *Family Law*, Harlow, 2001.
- Hrušáková, Milana: *Zákon o rodině. Komentář*, C.H.Beck, Praha, 2005.
- Hübner, Heinz (ed.): *J. von Ständingers Kommentar zum Bürgerliches Gesetzbuch mit Einführungsgesetz und Nebengesetzen. Viertes Buch. Familienrecht*, Berlin, 2000.
- Hungr, Pavel – Kalvodová, Věra: *Afroasijské právní kultury*, MU, Brno, 2002.
- Kaňji, Salion S.M. – Camara, Fatou Kiné: *L'union matrimoniale dans la tradition des peuples noirs*, L'Harmattan, Paris, 2000.
- Kašný, Jiří: „Zneplatňující překážky – De impedimentis dirimentibus“, in: *Revue církevního práva* 26, 2003, s. 169 – 188.
- Keesing, Roger M. – Strathern, Andrew J.: *Cultural Anthropology. A Contemporary perspective*, Fort Worth, 1998.
- Kottak, Conrad Phillip: *Cultural Anthropology*, New York, McGraw-Hill, 1991.
- Krause, Harry D.: *Family Law*, West Publishing Co., St. Paul, 1995.
- Lévi-Strauss, Claude: *Les structures élémentaire de la parenté*, Mouton & Co, Paris, 1967.
- Mahieddin, Nahas M.: „Marriage: Its Formation and Effects in Algerian Substantive Law“, in: *The International Survey of Family Law* (ed. A. Bainham), Haag, 1994, s. 1-28.
- Matzke, Josef: *Manželství v pravěku*, Olomouc, 1934.
- Moreau, Philippe: *Incestus et prohibita nuptiae (L'inceste à Rome)*, Paris, 2002.

- Murphy, Robert F.: *Úvod do kulturní a sociální antropologie*, Praha, SLON, 1998.
- Needham, Rodney (ed.): *Rethinking Kinship and Marriage*, London, Tavistock, 1971.
- Pospíšil, Leopold: *Etnologie práva*, Praha, SET OUT, 1997.
- Quale, G. Robina: *A history of marriage systems*, Greenwood Press, 1988.
- Radcliffe-Brown, A. R. – Forde, D.: *African systems of Kinship and Marriage*, Oxford, 1970.
- Reyntjens, Filip: *Introduction aux droits africains*, PUB, Bruxelles, 2003.
- Rosman, Abraham – Rubel, Paula G.: *The Tapestry of Culture (An Introduction to Cultural Anthropology)*, New York, McGraw-Hill, 1995.
- Rouček, František – Sedláček, Jaromír: *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi*, Codex Bohemia, Praha, 1998 /reprint vydání z r. 1935/.
- Rouland, Norbert: *L'Anthropologie juridique*, Presses universitaires de France, Paris, 1995.
- Shepher, Joseph: *Incest (A Biosocial View)*, Academic Press, New York, 1983.
- Staneva, Anna: „Basic Issues in Bulgarian Family Law“, in: *The International Survey of Family Law* (ed. A. Bainham), Haag, 1994.
- Supriadi, Wila Chandrawila: „Indonesian Marriage Law“, in: *The International Survey of Family Law* (ed. A. Bainham), Haag, 1995, s. 271-286.
- Théry, Irène: *Couple, filiation et parenté aujourd'hui*, Paris, 1998.
- Thompson, J.M.: *Family Law in Scotland*, Edinburgh, 1996.
- Twitchell, James B.: *Forbidden partners (The Incest Taboo in Modern Culture)*, New York, Columbia University Press, 1987.
- Zhilinkova, Irina V.: „The marriage relationship in Ukraine“, in: *The International Survey of Family Law* (ed. A. Bainham), Haag, 1994.

Periodika: L'Homme

Jiné prameny: www.anthropologieenligne.com
www.dhdi.free.fr
www.chinalaw.gov.cn
www.indialawinfo.com
www.umanitoba.ca